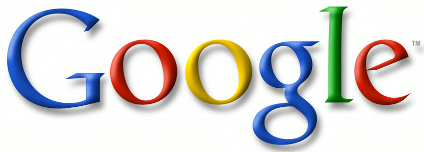
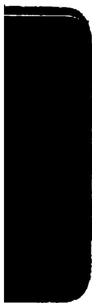

Google

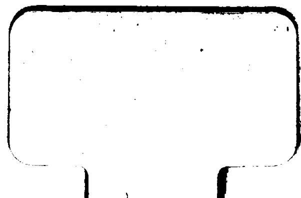

BÁLINT

Vám- és Kereskedelmi
Szövetségünk Austriávil

1895

ÁM- ÉS KERESKEDELMI SZÖVETSÉGÜNK AUSZTRIÁVAL.

TÖRTÉNETE.

ÁRA ÉS ÉRTÉKE.

MEGHOSSZABBITÁSA.

IRTA:

BÁLINT IMRE.

BUDAPEST, 1895.

KIADJA AZ EGGENBERGER-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS.

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

VÁM- ÉS KERESKEDELMI SZÖVETSÉGÜNK

AUSZTRIÁVAL.

TÖRTÉNETE. ÁRA ÉS ÉRTÉKE. MEGHOSSZABBITÁSA.

IRTA:

BÁLINT IMRE.

. . . . . előttem sem a közös, sem a külön vámterület dogmaszerü jelleggel nem bir.

Apponyi Albert grófnak
a képviselőház 1886. szept. 29-iki ülésén tartott beszédéből.

BUDAPEST, 1895.
KIADJA AZ EGGENBERGER-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS.
(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

Községi Nyomda, Budapest (Lipót-körút 22.)

Hazánk történeti fejlődése és az a különös, egészen speczifikus viszony, mely minket Ausztriához fűz, ha nem is igazolja, de okvetlenül megmagyarázza azt a jelenséget, hogy minálunk a gazdasági kérdéseket nagyobbára politikai kérdésekként fogják fel. A gazdasági kérdések saját természetük szerint annyiban birnak politikai sulylyal, amennyiben minden politikának, egyáltalán az állam fenmaradásának és szuverénitásának az állam önfentartó gazdasági ereje képezi legszükségesebb feltételét, s e gazdasági erő növelése vagy megfogyatkozása okvetlenül kihatással van az államélet minden momentumára. De bizonyára téves volna az a politika, mely az állam gazdasági berendezését, vagy az állam gazdasági külpotitikáját a nemzeti és faji rokonszenv vagy ellenszenvtől tenné függővé. Az európai nemzeteknél az új korban ez tényleg alig fordul elő, és az államok gazdasági politikájukat csak természetdiktálta gazdasági érdekeiknek megfelelőleg tarthatják állandó stabilitásban.

Nem igy van ez azonban minálunk, ahol minden államgazdasági kérdésnek szükebb értelemben vett politikai mellékize van, mert minálunk az államnak, mint gazdálkodó személynek bizonyos funkcziói, melyek más államoknál tisztán a nemzeti gazdálkodás körébe tartoznak (pl. a jegybankkérdés) két állam között nemzeiközi egyezmény tárgyát képezik, vagyis egyes ügyek, melyek máshol a gazdasági belpolitika részét képezik, minálunk a gazdasági külpolitikához tartoznak mindaddig, amig a kérdések a két szövetséges állam egyezségre jutása által (kereskedelmi és vámszövetség) a közösség természeténél fogva a monarkián kivül eső külfölddel szemben tényleg külpolitikai kérdésekké nem válnak (vámpolitika).

Az osztrák-magyar monarkia a küifölddel szemben egységes személyként jelenik meg. De mig ezt eléri, addig először

1*

ezen egységességre belső államalkotó szövetségre lépés által kell jutnia. Ennél a szövetségre lépésnél, illetve ennek gazdasági oldalánál, a dolog természeténél fogva tisztán gazdasági okoknak, utilitárius szempontoknak kellene tekintetbe jönniök, és nem politikai, nagyobbára pártpolitikai tekinteteknek. Ausztria-Magyarország egységes vámterülete tiz évről tiz évre tisztán utilitárius szempontból létesül. Hamis tehát az a nézet, mely az egységes vámterület vagy az önálló vámterület elvét politikai dogma számba veszi és akár nemzeti, akár faji, akár ami a legrosszabb, pártpolitikai kérdést csinál belőle.

A közösen, illetőleg egyértelmüleg elintézendő gazdasági kérdések megoldási módusait nem szabad pártmonopoliummá tenni, s a mennyire helytelen az, hogy egyes parlamenti pártok az önálló vámterületet meggyőző okok nélkül vagy talán ezeknek ellenére tartják, más téren jogosult és indokolt politikai elveikből kifolyólag forszirozandónak, épp annyira helytelen az, ha ismét más pártok, melyek politikai elvi alapon tömörültek, pártállásuknál fogva lekötöttnek érzik magukat a közös vámterület mellett.

A vámterület közössége minálunk éppen ugy, mint a jegybank közössége tisztán gazdasági és pedig utilitárius megélhetési mód, mely amint bebizonyul róla, hogy nem válik be, az időleges hatásu törvény érvényének lejártakor egyoldalulag megszüntethető. Ehhez képest mindazoknak, kiknek aktiv működési terük nyilik e kérdés fejlődésének irányozására, kötelességük tárgyilagosan megvizsgálni azokat az adatokat, melyeket e viszony történeti fejlődése e viszony árának és értékének megismerésére nyujt, s a nélkül, hogy itéletüknek bárminő forrásból származó, de nem gazdasági elvekkel prejudikálnának, teljesen tárgyilagosan kell dönteniök a felett, hogy Magyarország gazdasági fejlődését a közös vagy az önálló vámterület biztositja-e inkább.

A hasonló gazdasági kérdéseknek egy-egy hivatalos pártprogrammba való beleillesztéséből származik azután az a félszeg helyzet, hogy egyesek, akik pártpolitikából, a beszélő adatok mellőzésével az egyik megoldás heves ellenségei voltak, mikor

az idők folyamán más téren uralomra jutott elvek vagy talán személyes érdekek őket más párthoz szólitják át, ez uj párt programmjának ide vonatkozó pontját is kötelezőnek tartják magukra nézve s nem egyszer, mint a vámszövetség története folyamán kitünik, önmaguknak előbbi működésével homlokegyenest ellenkező agitácziót folytatnak.

Oly intézményeket, melyeknek czélja a pillanatnyi helyzet minél előnyösebb kihasználása egy állam javára, nem szabad dogmaszerüleg felfogni; a vámszövetségnek éppen ugy, mint bármely más kereskedelmi szerződésnek csak annyiban van közjogi vonatkozása, hogy a szerződő fél tudatában legyen szuverén szerződő képességének, s ezt az önelhatározó jogát és képességét hangsulyozza is. De az, hogy kivel és mily feltételek mellett szerződik, tisztán gazdasági természetü utilitárius kérdés. Állami jólétünk érdekében ez a felfogás volna kivánatos; a gazdasági politikus független és részrehajlatlan üzleti felfogása, és nem az, hogy más társadalmí, közjogi vagy közigazgatási kérdés kiket toborzott egy közös táborba.

A vámszövetség kérdésének előttünk álló tárgyalásánál mindnyájunknak ki kell lépnünk más kérdések felmerülése során elfoglalt politikai pártállásunkból és tisztán a gazdasági alapra állva, tisztán a gazdasági boldogulás elveit kell szemünk előtt tartanunk.

*
* *

Az 1867. XII. tcz., az ugynevezett kiegyezési törvény, a magyar korona országai és a birodalmi tanácsban képviselt tartományok között fenforgó közös érdekü viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról szól. E törvényczikknek 59. §-a arról rendelkezik, hogy miután a monarkia két felének kölcsönös érdekei vannak, a magyar korona országai és az örökös tartományok között *időnkint* vám- és kereskedelmi szövetség köttessék. E szövetség czélja, mint az a további pontokban megirva áll, azon kérdések megállapitása, melyek a kereskedelemre vonatkoznak, s az egész kereskedelmi ügykezelés meghatározása.

A kiegyezési törvény rendelkezése szerint a szövetség megkötése *kölcsönös alku* által történjék, oly módon, mint két egymástól független ország hasonló egyezkedései történnek. A két fél felelős miniszteriumának kötelességévé tétetik az idézett törvényczikkben, hogy közös egyetértéssel készitsék meg a szövetségi részletes javaslatot, s terjeszszék azt országgyülésük elé, s a két országgyülés megállapodásai terjesztessenek a királyi, illetve császári szentesités alá.

A kiegyezési törvény a vám- és kereskedelmi szövetség megkötését nem csak elrendeli, hanem annak tartamára nézve is ad némely utasitást. Igy például kivánatosnak jelzi a külfölddel kötött szerződések érvényének Magyarországra való kiterjesztését, az ipartermeléssel szoros kapcsolatban levő közvetett adók nemeinek, egyforma arányának és kezelésének meghatározását, az összes vámvonalak egyforma kezelésének felügyeletét, a vámjövedelmek hovaforditásának közös meghatározását, bizonyos vasuti vonalakon a közös érdekü tarifapolitikát, végül a közös pénzrendszer (Münzwesen) és pénzláb behozatalát. A törvény 68. §-a végül biztositja az országoknak sértetlen rendelkezési jogát az esetre, ha a felsorolt egyezkedések nem sikerülnének.

A kiegyezési törvény e pontjainak rendelkezéséhez képest Andrássy Gyula gróf miniszterelnök meginditotta a tárgyalásokat Ausztria kormányával. Az alkudozások 1867. szeptember 26-án eredményesen végződtek, s a két tárgyaló fél által 22 czikkelyben összegezett vám- és kereskedelmi szövetségről szóló törvényjavaslatot Andrássy miniszterelnök 1867. október 5-én be is nyujtotta a magyar képviselőháznak.

A vámszövetség tárgyalása igen sürgős volt, mert az 1867. év már vége felé közeledett, s a kormányoknak határozott intencziója volt a szövetséget összes részletes intézkedéseivel együtt az 1868-iki újévben életbe léptetni. A javaslat a képviselőház központi bizottsága elé került, mely az osztályok előadóiból alakult meg. A központi bizottságban többeknek

véleménye az volt, hogy mielőtt a javaslat tanácskozás alá vétetnék, küldessék ki a Ház által egy 17 tagu bizottság, mely az ország különböző részeiből, a kereskedők és iparosok testületei és a gazdasági egyesületek által saját kebelökből választandó szakférfiakat meghiván, és azok véleményét nyilvánosan tartandó ülésben meghallgatván, ennek figyelembe vételével szerkesztendő javaslatot terjeszszen a képviselőház elé. A központi bizottság különben letárgyalta a javaslatot, s azon csak teljesen lényegtelen stiláris módositásokat tett.

Igy került a javaslat deczember 16-án délután 2 órakor a Ház megvitatása alá. Az általános vitát Gorove István földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter érdemleges beszéddel vezette be. Igen természetesen a javaslat támogatására a miniszter sem hozhatott fel sem statisztikai adatokat, mert ilyenek vagy nem léteztek, vagy teljesen megbizhatatlanok voltak, sem olyan meggyőző érvet, mely termelésünk megvédését. termékeink biztos piaczát plausibilisen kilátásba helyezhette volna. Abban az időben, mikor magunk csináltuk kereskedelmi és vámpolitikánkat, annyira osztrák befolyás alatt voltunk, s Ausztria ennek a befolyásának hatását annyira kihasználta, hogy már az maga is nyereség lehetett reánk nézve, ha Ausztriát valamelyes szerződéssel leköthetjük. Ausztria gazdasági hatása mindenkor igen káros volt reánk nézve. Ausztria Magyarországgal gyarmatpolitikát üzött s Magyarország abban az időben, mikor még önálló vámterülete volt, ennek az osztrák gyarmatpolitikának, Ausztria politikai befolyásánál fogva kénytelen volt fejet hajtani.

Ilyen viszonyok között természetes, hogy a magyar törvényhozásnak nem kellett tulságos sokat bizonyitgatni a kereskedelmi szerződés előnyös voltát. Meggyőződés volt, hogy a multnál rosszabb aligha lehet, s azok, akik a kiegyezéssel mint politikai eseménynyel szemben személyesen nem voltak szorosabban angazsálva, szivesen belementek ebbe az önkéntes gazdasági egységbe, melyben végre is Magyarország számára némi törvényszerü garanczia volt letéve a gazdasági paritás betartására s a gazda-

sági szabad fejlődés biztositására nézve. A szerződés különben is csak 10 évre szólt, s az öt első év leforgása után már is felmondható, illetve megváltoztatható volt. E szerződésnél nem nagyon nézték azok, akik a közösséget elvben nem ellenezték, hogy nyerünk-e vele valamelyes kedvezményeket, sőt nem is várták azt, hanem elégnek tartották, hogy gazdasági érdekeink megvédése papirra van téve, hogy egy bizonyos fix talajra tettek szert, melyen Ausztriával szemben gazdasági érdekeink köteles megvédésére hivatkozhattak.

Erre mutatnak az általános tárgyalás folyamán elhangzott parlamenti beszédek, melyek rendesen hangsulyozták azt, hogy a szerződés azért előnyös reánk nézve, mert általa egy pozitiv alaphoz jutottunk azon a téren, melyen legkevésbbé birtuk jogainkat érvényesiteni. Gorove István kereskedelmi miniszter megnyitó beszédében némi keserüséggel mondotta, hogy „alig van ok, mely a szomszéd nemzetek között a viszálykodást, a gyülöletet annyira ápolja, emeli, mint ha az egyik a másikat anyagi téren igyekszik mesterségesen kizsákmányolni. Ez idők . . . igen hosszan tartottak hazánkban. Kellett, hogy ez idők megszünjenek . . . .“

Ebben a Ház csaknem teljesen egyetértett, csupán azok a kételyek merültek fel, hogy vajjon megfelel-e ez a törvény nemzeti önállásunknak és függetlenségünknek, s hogy e javaslat irányelvei helyesek-e s nincsenek-e ellentétben anyagi érdekeink fejlesztésével. Az előbbi kérdésre az 1867. XII. t.-cz. elfogadása után annál kevésbbé lehetett kétség, mert egyrészről az elvek e törvényczikkben már eleve le voltak téve, másrészről pedig a kiegyezési törvény 61. és 68. §§-ában fenn van tartva szabad rendelkezési jogunk, s igy sem önállóságunkat, sem függetlenségünket közjogi veszély e törvények által nem fenyegethette. Ami pedig a második kételyt illeti, arra nézve oly kevés kész adatunk és tapasztalatunk volt, hogy szinte a sötétbe ugortunk e szövetség pontjainak megállapitásánál. Ennélfogva a tárgyalások sem huzódhattak sokáig, s a 16-án délután megkezdett álta-

lános tárgyalásnak 17-én már vége szakadt, mikor is a törvényjavaslatot felállással általánosságban nagy többséggel elfogadták.

A részletes tárgyalásnál behatóbb viták folytak. Deczember 18-án Deák Ferencz is felszólalt, aki különösen a közös vámterület gazdaságpolitikai szükségességét hangsulyozta: „Tudjuk, hogy az európai kereskedelmi politika — igy szólt — oda látszik irányozva lenni, hogy minél nagyobb vámterületek alakittassanak addig is, mig a világ teljesen beevezett a szabad kereskedés révpartjába.“ A közös vámterületet amugy általánosságban a forgalmi és kereskedelmi szabadság érdekében állónak szerették a kormány emberei feltüntetni, s mindenütt inkább hangoztatták a szabad kereskedelem eszméjét, mint bármely termelési ág megvédését. Maga Gorove István földm-, ipar- és kereskedelmi miniszter mondja bevezető beszédében, hogy „a vám- és kereskedelmi szerződés homlokára a forgalmi és kereskedelmi szabadságot tüzzük ki“, ami eléggé jellemzi az akkori gazdaságpolitikai irányt.

Nagyobb vitára és tüzetesebb tárgyalásra a 11. §. adott alkalmat, mely a só- és dohányjövedék, valamint az ipari termelésre közvetlen befolyással lévő közvetett adókról szólt. E pontnál már többen akkor is rámutattak bizonyos hátrányos rendelkezésre, mely rövid idő alatt nagyon is károsnak bizonyult közgazdaságunkra nézve. Mert mig az 1867. XII. t.-czikk csak „egyenlő arányról“ szól, addig a szövetségnek ez a czikkelye „egyenlő törvényeket és igazgatási rendszabályokat“ kiván kötelezővé tenni. Arra, hogy egyenlő intézkedésekkel a nemzetgazdasági viszonyok nagy különbözősége mellett a Lajthán innen és tul nem igen lesz lehetséges egészséges gazdasági fejlődést előidézni, már akkor nagyon helyesen rámutatott Várady Gábor, ki tényleg meg is tette azt az inditványt, hogy az „egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok“ helyett „egyetértőleg alkotott törvények és rendszabályok“ tétessék. Ezt a módositást azonban nem fogadták el, pedig ez elvi jelentőségü változtatás sok kellemetlen károsodástól óvhatta volna meg gazdálkodásunkat. E pontnál különben Ghyczy Kálmán, a későbbi pénzügyminiszter

is felszólalt, s hangsulyozta, hogy a közvetett adók igen bő forrásai az állam jövedelmének és egyik alapját képezik minden ország adórendszerének s a kereskedelem, ipar és földmivelés fejlődésével igen szoros kapcsolatban állanak; igy tehát nem lenne szabad kiadni a rendelkezést a közvetett adók felett. Ez óvások azonban mit sem használtak, s e mulasztás, mely e lekötöttséget ugy a törvényhozásnál, mint eddigi meghosszabbitásainál törvénybe iktatta, talán a legnagyobb hiba volt, mely 1867. óta gazdasági érdekü törvényhozásunkba becsuszott.

A javaslat részletes tárgyalását az idő előhaladottsága s a karácsonyi ünnepek közeledése miatt meglehetősen siettették, oly annyira, hogy a törvényjavaslat még deczember 21-én került harmadik olvasás alá, melynél nagy többséggel elfogadtatott. A képviselőházi határozatot a főrendiház hamar letárgyalta, s deczember 27-én a király szentesitette az országos határozatot, melyet törvény alakjában deczember 28-án az országgyülés mindkét házában kihirdettek.

Az ekkép törvényerőre emelkedett és 1867. XVI. törvényczikkünket képező osztrák-magyar vám- és kereskedelmi szövetség Ausztriát és Magyarországot a nemzeti és magángazdálkodás minden terén összeforrasztotta. A szövetséget körüliró törvény rendelkezik:

1. *A vámterületről.* A két államterület a szövetség idejére egységes vámterületet képez, melyen belül vámvonalat felállitani, vagy bárminemü vámot szedni tilos. Belső adókat a behozott czikkek után csak oly mértékben szabad szedni, amilyenben saját hasonló iparkészitmények megadóztattatnak (1. czikk.) A szövetség életbelépte előtt külföldi államokkal kötött szerződések mindkét félre kiterjesztetnek (2. czikk.) Ujabb szerződéseket a külügyminiszter köt a két kormány megállapodásai alapján (3. czikk.) A jelenlegi vámtarifák fenmaradnak s azok közös megegyezkedéssel változtathatók meg (4. czikk.) A vámok szedését a saját állami területükön a kormányok maguk végzik. A kölcsönös felügyelés ellenőrök utján történik (5. czikk.)

2. *A hajózásról.* A kereskedelmi hajók lobogói ugyanolyanok, s az eddigi jelvényekkel a magyar szineket és czimert egyesitik. A tengeri hajózásra és egészségügyre vonatkozó ügyekre nézve egyforma rendszabályokat fognak megállapitani. A kereskedelmi hajók külföldi ótalmukra vonatkozó ügyekben kivétel nélkül az ott székelő cs. és kir. konzulatusoktól, illetve a közös külügyminisztertől függnek. A tengerészeti és kikötői közigazgatás az illető kereskedelmi miniszter legfőbb vezetése alatt áll, mely lehetőleg összhangzatosan fog intéztetni. A kikötői világitó toronyilletékek, egézségügyi és egyéb hajózási illetékek a két állam kikötői hatóságai által nyeretnek, s a beszedő résznek javára esnek. Ezek felszámolása külön egyezkedésre hagyatik fenn. Egyforma tengeri magánjog alkalmazandó. Az „Ausztriai Lloyd“ czimü nemzetközi, tengeri postaszállitó és hajózási vállalat a külügyi miniszter vezetése alatt áll, ki a tengerészeti és postaügyekben a két kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg fog eljárni (6. czikk.) Az 1857-iki dunai szerződés határozmányai alá tartozó folyók hajózására vonatkozó ügyek, amennyiben ezek idegen államokhoz való viszonyt illetnek, a külügyminiszter által kezeltetnek. A folyásukban mindkét területet érintő belső vizeket illetőleg egyetértő eljárás fog követtetni. A hajós használatra nézve a két állam lakóit egyenlő bánásmód illeti (7. czikk.)

3. *A vasutakról.* A létező vasutak mindkét államterületen egyenlő elvek szerint kezelendők. Az ujonan épitendő vasutaknál a mennyiben a kölcsönös forgalom érdekei megkivánják, egyforma épitési és üzleti szabályok veendők alkalmazásba.

4. *A közvetett adókról* részletes rendelkezéseket tartalmaz a törvény, nevezetesen a só- és dohányjövedéket, a pálinka-, sör- és czukor-adót mindkét állam területén egyenlő törvények és szabályok alá rendeli. Egyszersmind a kezelés ellenőrzését is szabályozza (11. czikk.)

5. *Az értékrendszert* közössé teszi a szövetség, és pedig ugy, hogy az ausztriai értéket Magyarországra is kiterjeszti.

A váltópénz veréséről és forgalomba hozásáról rendel (13. czikk.)

6. *Az általános kereskedelmi viszonyokra* vonatkozól szövetség elvben a teljes paritást rendeli el. A konzul ügyeket is szabályozza a törvény és az osztrák és magyar kereskedelmet egységesen szervezi és a külügyminiszter hatósága alá rendeli (9. czikk.) A statisztikai anyag gyüjté a két kormány egyetértőleg gondoskodik. Az egyik állam ipar nak, kereskedőinek a másik állam területén való ipari kereskedelmi müködése a benszülöttekkel bármely szempo és igy a megadóztatásra nézve is egyforma bánásmódban rész A képesitéshez kötött iparágak müvelői, ha az egyik állam letén képességüket bemutatták a másik állam területén kötelesek ezt ujból bebizonyitani (14. czikk.) A házalási e délyek kiadására nézve, mindkét területen lehetőleg összha elveknek kell alkalmaztatniok (15. czikk.) A mérték- és rendszer egységességét a jövőben egyenlő törvényeknek szabályozni. Hasonlókép az arany- és ezüstáruk finomsági talmát (13. czikk.) A találmányi szabadalmak, az áru és mu bélyeg egyöntetü eljárásnak vettetik alá. A találmányi sz dalmak mindkét állam területén érvénynyel birnak és az e területen keszközölt szabadalom a közös területre vonatk (A szabadalomlevelet ugyan a két kormány külön állitja k a két okmányt ugyanazon kelettel egyszerre adja ki az a korm a melynél a szabadalmat kérték.) (16. czikk.) Az irói és mű tulajdon oltalma kölcsönös (19. czikk.) Hitel- és biztositó- zetek a székhely területe felett álló miniszterium által e délyeztetnek. Ha azonban egy ily intézet müködését a m állam területre is ki akarja terjeszteni, alapszabályainak mutatása mellett az ottani miniszteriumnál köteles enge szerezni (20. czikk.)

7. *A posta- és távirda-ügyet* a két államterületen k de a mennyiben a forgalom érdeke kivánja, egyforma e szerint rendezik és igazgatják (18. czikk.)

Végül a *vám- és kereskedelmi értekezlet* szervezését irja elő a törvény. Ez a szövetségben foglalt tárgyak egyforma alapjainak előkészitését és közvetitését végzi. Ez értekezlet egybehivását mindkét fél miniszteriumai igénybe vehetik (21. czikk.) A vám- és kereskedelmi szövetség 10 évre köttetett meg. A felmondás a kilenczedik év végén történhetik és ezután ujabb alkudozások kezdendők. Az ötödik év elteltével azonban bármelyik fél kezdhet alkudozást e határozmányok megváltoztatására, és ha egyezség nem jön létre, egy évi felmondással felbontható a szövetség (22. cz.)

E rendelkezések körében vannak ujak és vannak olyan nagyobbára általánosabb érvényü elvek, melyek már az 1867. XII. t.-cz. rendelkezéseiben le vannak téve. Az 1867. XII. t.-cz., az u. n. kiegyezési törvény pedig, ha nem is joghatályára vagy megdönthetőségére nézve, hanem tartamára nézve nem tartozik ugyanabba a kategóriába, melybe például a vámszövetség. A közösügyi törvények, mint Tisza Kálmán 1875. február 3-án tartott költségvetési beszédében osztályozta, három csoportba tartoznak. Az első az 1867. XII. t.-cz., melynek tartalma időhöz kötve nincs, melyet minden alkotmányos fogalmak szerint meg lehet változtatni, mihelyt az iránt minden faktorok egyetértenek; e faktorok közé számitván igen természetesen az osztrák törvényhozást is; de meg épen azért, mert időhöz kötve nincs: mindaddig, mig uj egyezmény létre nem jő, fönnáll. A második csoportot képezik azok, a melyek bizonyos évek számához kötve vannak. Ilyen a kvóta mennyisége, ilyen a vám- és kereskedelmi szövetség, ilyen a védrendszerről alkotott törvény. Ezeknek lejárati idejök van. Ezeknél körülményszerüleg, szükségszerüleg előáll az ujabb intézkedés szüksége; ezeknél, mert tartalmuk időhöz van kötve: ujabb egyezség létrejöttének, vagy létre nem jötte esetében való intézkedésnek lehetősége előáll, mert ezekre nem lehet mondani, hogy fönmaradnak mindaddig, mig ujabb egyezség létre nem jön. Végül a harmadik csoportot képezik az önként elvállalt államadóssági járulékok, melyektől megszabadulnunk csak a fizetéssel lehet.

Felmerülhetne az az állitás, hogy miután a vámszövetség több pontja már az 1867. XII. t.-czikkben van letéve, a szövetségnek ezek a pontjai a közös ügyeknek nem második, hanem első csoportjába tartoznának, tehát nem az időnkint lejáró, és csak esetleg megujitható közösügyekhez, hanem azokhoz, melyeknek tartalma időhöz kötve nincs, s melyeknek alkotmányos megváltoztatásához minden faktorok egyetértése, ideszámitva az osztrák törvényhozást is, szükséges. Ez a vélemény azonban, melyből az a konkluzió folynék, hogy azok az elvek, melyek a szövetségből már az 1867. XII. t.-czikkben is le vannak téve, addig érvényesek, mig a kiegyezési alapvető törvény alkotmányosan meg nem döntetik, és igy ha a vám- és kereskedelmi szövetségnek mai formája a lejárat után meg nem ujittatik, annak a XII. t.-czikk értelmében, ha más formában is, de meg *kell* ujittatnia mindaddig, mig a XII. t.-cz. érvényben marad, — teljesen hamis alapon állana. Nem áll ez ugyanis azért, mert a kiegyezési törvény ez elveket nem mint rendelkezéseket tartalmazza, hanem mint kölcsönös érdekeinknél fogva előnyös és igy kivánatos megélhetési módot.

Az 1867. XII. t.-cz. ez intézkedéseket csak óhajtandóknak tartja, s 58. §-ában egyenesen kimondja, hogy a „kereskedelmi ügyek közössége nem foly a pragmatica sanctióból; mert annak értelmében a magyar korona országai, mint a fejedelem többi országaitól jogilag különálló országok, saját felelős kormányuk és törényhozásuk által intézkedhetnének, s vámvonalok által szabályozhatnák kereskedelmi ügyeiket. Miután azonban (58. §.) Magyarország és Ő Felsége többi országai között az érdekeknek kölcsönös érintkezései fontosak és számosak, *kész* az országgyülés arra, hogy a kereskedelmi ügyekre nézve egyrészről a magyar korona országai, más részről Ő Felségének többi országai között időnkint vám- és kereskedelmi szövetség köttessék. E szövetség *állapitaná* meg (60. §.) azon kérdéseket, melyek a kereskedelemre vonatkoznak, s *meghatározná* az egész kereskedelmi ügy kezelési módját. E szövetség megkötése (61. §.) kölcsönös

alku által történnék oly módon, mint két egymástól jogilag független ország hasonló egyezkedései történnek. A két fél felelős miniszteriumai közös egyetértéssel készitsék meg a szövetségi részletes javaslatot, s terjeszsze azt mindenik az illető országgyülés elé s a két országgyülésnek megállapodásai lesznek Ő Felsége szentesitése alá terjesztendők.“ A törvénynek a gazdasági kiegyezésre vonatkozó további paragrafusai valamennyien óhajtó módban vannak tartva, s minden tekintetben feltüntetik azt, hogy ezek az óhajtások nem képezik részét annak a rendelkezésnek, melynek lejárata nincs előre megszabva, hanem csak időről-időre hozandó határozatok és egyezmények tárgyát képezhetik. Különben a törvény 68. §-a explicite ki is mondja, hogy „magában értedődik, hogyha, és amennyiben a fennebbi 58—67. §§-ban elsorolt tárgyak fölött az egyezkedés nem sikerülne: az ország önálló törvényes intézkedési jogát magának fentartja, s minden jogai e részben is sértetlenek maradnak.“

Tehát jogilag egyáltalán nem tulajdonithatunk nagyobb fontosságot ez előre megszabott elveknek, mint azoknak a részletes határozmányoknak, melyek az 1867. XVI. tcz.-ben vannak letéve, s melyekben az elvek időről-időre tényleg megvalósulnak. Mindazonáltal kétségkivül van valami nagyobb jelentősége a kiegyezési törvénybe bevett elveknek, mert ezek kiegészitő részét látszanak képezni az osztrák-magyar monarkia páros életének, s ha jogilag el is különithetők a közjogi rendelkezésektől, nyomatékra nézve súlyosabbaknak tetszenek az időről-időre önként megszünő szerződési törvény más határozatainál. Ezek az előre kitüzött elvek vonatkoznak a vámterületre, a közvetett adókra, a vasutakra s főleg a pénzrendszerre.

A vámokról a kiegyezési törvények 64. §-a szól, mely szerint meghatároztatnék az összes vámvonalak kezelésének mikénti felügyelete s a jövedelmek hovaforditása. A közvetett adókról a 63. §. szól, mely szerint a közvetett adók nemeire, azok arányára és azok kezelésére nézve oly szabályok határoztathatnak meg, melyek kizárják annak lehetőségét, hogy egyik

törvényhozásnak vagy felelős kormánynak e részbeli intézkedései a másik fél jövedelmének csonkitását vonhassák maguk után; megállapittathatik egyszersmind jövendőre azon módozat, mely szerint az ezen adónál behozandó reformok a két törvényhozás által egyetértőleg fognának eldöntetni. „A vasutakra nézve a törvény 65. §-a ugy rendelkelkezik, hogy a vámszövetség megkötésekor egyezkedés utján meghatároztatnának azok a vasuti vonalak, „melyekre nézve mindkét fél érdekében közös intézkedések szükségesek, és hogy ezen intézkedések mennyire terjedjenek. Minden egyéb vasuti vonalak fölött kizárólag azon miniszteriumot és országgyülést illeti az intézkedés, melynek (állam)területén*) ezek keresztülmennek." A pénzrendszerre vonatkozólag a kiegyezési törvény 66. §-a rendelkezik s pedig oly értelemben, hogy miután a kereskedelemmel szoros kapcsolatban áll a pénzrendszernek (Münzwesen) és általános pénzlábnak általános megállapitása is, nemcsak kivánatos, hanem mindenik fél érdekében szükséges is, hogy mind a pénzrendszer, mind a pénzláb a kötendő vámszövetséghez tartozandó országokban egyenlő legyen. A törvény a magyar király pénzverésre és kibocsátásra nézve birt jogainak biztositása mellett e funkcziókat ugyancsak egyezményes uton egyértelmüleg végzendőknek rendeli.

Az 1867-ben hozott más kiegyezési törvények szintén tartalmaznak egy s más rendelkezést a vámszövetségre vonatkozólag. Igy pl. a kvótáról szóló XIV. tcz. szól a vámjövedelmek hováforditásáról (3. §) stb.

Mondanunk sem kell, hogy a vámszövetség életbeléptetése mindjárt kezdetben számos megtámadtatásnak volt kitéve különösen arról az oldalról, melyen az Ausztriával való minden közösséget politikai okokból már elvben gyülöletesnek tartottak. Magyarországnak kereskedelmi forgalma, ipara és hitelügye ez időben még oly kevéssé volt fejlett, hogy igen csekély fogalmunk lehet arról, vajjon a vámszövetség első évei hasznosak vagy károsak voltak-e gazdasági életünkre. Tény, hogy abban

*) Stiláris hiba csuszott a törvénybe, melyből az „állam" szó kimaradt.

az időben a kereskedelmi szövetség szilárd alapot szerzett a magyar gazdasági politikának, mely 1848 előtt önállósága mellett is kevésbbé volt önálló, mint a szövetség formai függősége mellett. 1848. előtt azokkal a gazdaságpolitikai sérelmekkel szemben, melyek osztrák részről az ausztriai illetéktelen és leplezett beavatkozásból háramlottak reánk, egyáltalán nem volt mód erélyesen föllépni. A 67-es kiegyezésből származott gazdasági egység oly törvényt létesitett, mely Ausztriával közös volt, mely paritásos alapra állitotta egymáshoz való gazdasági viszonyainkat, és azért, hogy bizonyos igényeink kielégitése és érdekeink biztositása szempontjából Ausztria részéről bizonyos gazdasági kedvezményekben részesüljünk (különösen tarifális ügyekben), magunknak is önként kellett tarifaképzési jogunk és egyáltalán gazdasági politikánk szabadságának egy részéről lemondanunk.

Magyarország nemzeti gazdálkodása ez időben, mondhatnók kizárólag az agrikulturára szoritkozott. Mi sem természetesebb tehát, mint hogy minden gazdasági szövetségünk főleg agrár érdekeink megvédésére irányult. A gazdasági fejlődés aranykorszakában, mikor nagy férfiak önmegtagadó, lelkes müködéssel adták magukat az ország gazdasági fejlesztésének vezetésére és irányitására, igen természetesen be kellett látniok e vezérlelkeknek, hogy az ország gazdasági fenmaradását nem lehet pusztán az ezernyi természeti esélynek és kereskedelmi konjunkturák káros behatásának alávetett földmivelésre bizni. Be kellett látniok, hogy mennyire káros a fogyasztóra nézve direkt, az államra nézve közvetett uton az a termelési eljárás, melylyel nyersterményeinket Ausztriában dolgoztatván fel s ott ily módon az osztrák kereskedő és iparos világnak és közvetve az osztrák kincstárnak állandó tributumot fizetvén, méregdrága áron juttatjuk feldolgozva saját fogyasztóink kezébe. Carey hirneves amerikai nemzetgazda azt mondja, hogy más nemzetek számára nyers termékeket produkálni, barbár népeknek való foglalkozás. Ezt a magyar nemzetgazdaság fejlődésének társadalmi nagy agitátorai nagyon is érezték és minden erejükből azon voltak,

hogy a nemzeti ipart, kereskedelmet, forgalmat vasuti, hajózási, ügyet fejleszszék, illetve nemzeti alapon megvalósitsák.

Magyarországgal Ausztria rendszeres gyarmat-politikát üzött. Magyarország ez időben tisztán őstermelő állam volt, ellenben Ausztria már akkor fejlett iparral és kereskedelemmel birt. A magyar termékeket Ausztria fogyasztotta, finomitotta és közvetitette a külfölddel; ott voltak fogyasztóink, feldolgozóink és ágenseink, mi pedig piaczot szolgáltattunk nekik, melyen ipari termékeiket bizton eladhatták. Hogy a közös vámterület czélja Ausztria rsszéről más nem lehetett, mint előnyös tarifák révén ezt a statust fentartani és biztositani, az természetes. Ausztria a monarkia ilyetén gazdasági szereposztásával természetesen meg lehetett elégedve, mert az iránt nem foroghatott fenn kétség, hogy külkereskedelmi viszonyaink megszabásában Ausztria abban az időben tulsulylyal fog birni. De Magyarországon a fejlődő ipar és kereskedelem nagyon hamar kezdte érezni, hogy a látszólag agrártermelésünk érdekeinek hozott áldozatok nagyon sulyosak, s hogy az ellenszolgáltatás fejében az őstermelésnek biztositott előnyök nagyon problematikusak.

Ausztria jó termés esetén nyersterményeinket teljes mértékben nem volt képes elfogyasztani, mi ellenben egyes házi és kisipari termelés és talán a malomipar kivételével teljesen kiszolgáltattuk piaczunkat az osztrák ipari termelésnek és ezzel, az ausztriai hatalmas konkurrenczia folytán, minden ipari fejlődésünket csirájában támadtunk meg. Mi sem természetesebb tehát, mint hogy az első öt év leteltével, mikor a törvény rendelkezései szerint a szövetség megváltoztatására alkudozások voltak indithatók, és ezeknek sikertelensége esetén a szövetség egy évi felmondással fel is volt bontható, azok a kételyek, melyek a szövetség czélszerüségével szemben már régen éltek egyes honfiak és politikai pártok kebelében, lassankint rekriminácziókban, helylyel-közzel erélyes felszólalásokban kerültek nyilvánosságra.

Az 1873.-i költségvetésnél, nevezetesen a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszterium budgetjének tárgyalásánál 1873

február 21-én ott látjuk Irányi Dánielt a szövetséggel szemben hangoztatott óvásával. Ez ülésen ugyanis azt a javaslatot terjesztette be Irányi, hogy Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szerződésünk közgazdasági hatásainak megvizsgálására egy 12-tagu bizottságot küldjenek ki. Irányinak e javaslatát ez ülésen nem vették tárgyalás alá, s utóbb Deák Ferencz módositásában fogadták el. Ez volt az első lépés, mely a szövetség utóbb 1878-ban történt megujitásának kérdését napirendre hozta.

Különben is a gazdasági termelés némely ágában ez évek folyamán ujabb pangás állott be és mig az 1867. évben ugy a termésnek minőségi és mennyiségi kitünősége, mint annak magasan az évi átlagos ár felé való emelkedése már magában véve is nagy gazdasági eredményeket jelentett, addig 1867. után lassankint csökkentek ugy a termésmennyiségek, mint a termésárak; 1868-ban még jó termés volt ugyan, mely ugy mennyiségben, mint árban csaknem felérte a 67-es termést, de már 1869-ben hiányos volt a termés, a buza és rozs még közepesnek sem volt mondható, az árpa és zab szintén rosszul fizetett és csak a tengeri vált be valahogy. Az 1870. évben a buza és rozs meglehetős jól fizetett, de minőségben az árpával és zabbal egyetemben a nagy esőzések által sokat szenvedett; a tengeri abszolute rossz volt. Az 1871. évben a buza rossz, rozs közepes, árpa és zab jó, tengeri azonban a közepesnél is roszszabb volt. Az 1872. év buza-terméséhez országszerte nagy reményeket füztek; ezek azonban egyáltalán nem váltak be, mert a rozsda tönkretette a vetéseket, ugy, hogy az 1872-ki buzatermés még a megelőző évnél is sokkal gyöngébben ütött ki. Az 1873-ki aratási eredmények teljesen beillettek az utóbbi évek hanyatló irányába és különösen buzára és rozsra nézve az 1872-ki gyönge termésnél is annyira rosszabbak voltak, hogy a termés arra sem volt elegendő, hogy az ország saját szükségletét fedezze. — A buza- és rozs-szükségletnek kielégitetlen volta ez évben (1873.) már arra inditotta a kormányt, hogy a *gabona beviteli vámjait egy évre felfüggeszsze.*

Ez évben már meglehetős problematikussá vált az a védelem, a melyet a vámszövetség a magyar agrár érdekeknek az ipari érdekek teljes feláldozásával nyujt. Magyarország nem termelt annyi gabonát, a mennyit másnemü érdekeink feláldozásával megvédelmezni kellett, vagy érdemes lett volna. A vámszövetség csalétkéül az agrár érdekek megvédését dobták oda; ez természetesen a beviteli vámokban állhatott. Ez évben kitünt, hogy a vámterületnek külföldi gabonára is van szüksége s nemcsak, hogy a magyar gabona minden védelem és protekczió nélkül is elkel, hanem mi több, a külföldi gabona beözönlésének meggátolása egyes virágzó iparágaktól az éltető erőt vonja meg. (Mielőtt e kérdésnek tüzetesebb tárgyalásába bocsátkoznám, minden tévedésnek elejét veendő, meg kell emlékeznem arról, hogy ez a viszony nem volt azonos a gabonaüzletnek és ennek a malomiparhoz való viszonyának mai stádiumával. A behozatal korlátozására irányuló mai agrár követeléseknek az adja meg a létjogosultságot, hogy a monarkia gabonafogyasztása nem nagyobb, mint mezőgazdasági termelésének eredményei és mégis rá van zuditva a magyar piaczra a külföldi termelő piaczok konkurrencziája. A beáramló olcsóbb termés feleslegessé teszi a magyar termés egy részét és kiszoritja azt a külföldi piaczokra, ez által alávetvén a magyar termelést a nemzetközi áralakulás és áralakitás mindennemű hátrányos következményeinek.)

Az 1873. évben a magyar kereskedő körök abban a véleményben voltak, hogy azt az egy évre szóló intézkedést, melylyel a gabonavámokat felfüggesztették, a gabonára vetett vám teljes megszünése fogja követni. A budapesti kereskedelmi- és iparkamara jónak látta ez évben a kamara azon meggyőződését terjeszteni a földmüvelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter elé, hogy „a gabonavám hazánknak csak kárára van, mivel az *termelésünknek a bevitel megnehezitésétől várt védelmet a normális években nem nyujtja,* mig szükség esetén némely fontos termelési ág fejlődését annál inkább megnehezíti. Ugyancsak a gabonára rótt vám egyike azon főbb akadályoknak, melyek fő-

városunk kereskedelme fölvirágozásának utjában állanak. Egyébiránt már közlekedési intézeteinkre való tekintettel is, melyek érdekében Magyarország nagymérvü garancziákat vállalt, a kormánynak arra kellene törekednie, hogy ezen vám teljes megszüntetését kieszközölje."

Nem tartom a kereskedelmi kamara véleményét kompetensnek agrár dolgokban, de ebből a nyilatkozatból vám- és kereskedelmi szövetségünk teljes erkölcsi csődjét látom kiviláglani. A szövetség gazdasági alapja az volt, hogy mi ős termeléssel, Ausztria pedig főleg ipari termeléssel foglalkozik. Ezeknek kölcsönös védelme indokolttá teheti gazdasági szövetségünket. Ipari érdekeink nagy részét áldozatul hoztuk agrár érdekeinknek és ez évben kitünt, hogy agrár érdekeink ilyetén megvédése a normális években nem nyujt védelmet, mig szükség esetén nyügként nehezedik mezőgazdasági iparunkra is.

Ilyen forma lehetett a hangulat ez idő szerint Magyarország összes gazdasági kérdésekkel foglalkozó köreiben. Az őstermelést ért csapások azonban nem egyedül jöttek. Az egész ország gazdasági viszonyai, melyek nagyon szorosan füződtek a még akkor gazdasági téren is Reichshauptstadt-számba menő Bécshez, sajnálatos kóros tüneteket mutattak, ugy, hogy az 1873. évben teljes erejéből kitört a gazdasági válság, mely ez év május elsején a bécsi világkiállitás megnyitó napján óriási börze-krachban csúcsosodott ki, Magyarország egész nemzeti gazdaságát minden vonalon megrázkódtatta.

Nem csodálkozhatnánk tehát, ha hazánkban nagyon is éles bonczkés alá vették volna azt a kérdést, vajjon üdvös-e az a viszony, mely minket Ausztriával ily szoros gazdasági egységbe füz. Igaz ugyan, hogy a kérdés feszegetésének ez évek folyamán még nagyon kevés reális alap kinálkozott, mert sem a pontos statisztikával, sem a kérdés megvilágitására használható más hiteles adatokkal nem igen rendelkeztek. A gazdasági viszonyok ez időben oly bonyolultak voltak, hogy egyáltalán nem lehetett volna pontosan összeegyeztetni az okokat az okozatokkal. Csak

az volt teljesen tiszta dolog, hogy gazdasági szövetségünknek ez évek folyamán aligha láttuk bárminő hasznát is.

Különben napról-napra inkább rájöttek az ország gondolkozó elemei, hogy bizony a vámszövetségnek némely pontjai nagyon is kihasználták e téren való tájékozatlanságukat. Az államháztartásnak gyászos helyzete, mely ez években mutatkozott s mely ez évek állami gazdálkodását államháztartásunk örökké sötét foltjának fogja fentartani, napról-napra inkább dokumentálta azt, hogy egyáltalában nem vettünk kedvezményeket áldozataink árán. Lassankint kitünt az is, hogy a közvetett adók körül bizony nagyon is megjártuk szerződésünkkel s hogy nagyon jól tudta például az osztrák kormány azt, hogy miért vonta csak a czukor-, sör- és szesz-adót az egyforma szabályok szerint kezelendő fogyasztási vámok kategóriája alá s miért mellőzte például a bor és hus fogyasztási adóját ez eljárás szabályozásánál. Jól tudták az osztrákok, hogy Ausztria sohasem fog több hust és bort Magyarországra hozni, mint Magyarország Ausztriába s hogy viszont a másik három fogyasztási czikknél ez a viszony megforditva áll. Ebből a csekély turpisságból azután az a gazdasági viszony származott, hogy a czukor-, és a sör-adónál a mi fogyasztóink Ausztriának fizették adót, ellenben az osztrák hus- és bor-fogyasztók nem adóztak Magyarországnak.

Hogy egyáltalán milyen volt a hangulat és minők voltak az intencziók e vámszövetség megkötésénél, arra már az a nyilatkozat vet világosságot, melyet egy br. Hock nevü osztrák tanácsos tett, ki az osztrák irányadó körök gondolkozását, de egyszersmind gazdasági viszonyainkat is nagyon jól ismerte. A báró 1867-ben egy, az angol és franczia vámszerződések megvitatására összehivott ankétnek tagja volt és ebben a minőségében az osztrák kormányhoz beterjesztett jelentése többek között azt mondja, hogy egyáltalán nem csodálja, ha „Ausztriával szemben halálos gyülölettel viseltetnek a magyarok, mert Magyarországban Ausztria vámszabályzata és kereskedelmi rend-

szere ölte meg ugy az iparnak, mint az őstermelésnek és a közvetitő kereskedelemnek felvirágzását és okozta a gazdasági életnek koldusbotra jutását."

A feljebb feltüntetett tapasztalatok megerősitették azt a meggyőződést Magyarország közgazdasági világában, hogy az a bizonyos vámszövetség, mely az abszolut korból maradt reánk és általunk csak ugy ahogy körüliratott, nem sok előnyt biztosit nekünk. Nem csodálható tehát, hogy az 1873-ki költségvetésnél, mint feljebb emlitők, a vámszövetség következményeinek felderitése czéljából Irányi Dániel bizottság kiküldetését javasolta, s ehhez képest a képviselőház, Deák Ferencz pótinditványa nyomán 1873. márczius 28-án utasitotta a kormányt, hogy a vám- és kereskedelmi szövetséget „szakértők meghallgatásával vizsgálja át és adjon véleményes jelentést az iránt, hogy az Magyarországra nézve nem káros-e, s nincsenek-e annak oly pontjai, melyeket az ország érdekében megváltoztatni kellene." 1873. augusztus 8-án Zichy József gróf kereskedelmi miniszter felhivást bocsátott ki azokhoz a szaktestületekhez, melyek a vámszövetség hatását legközvetlenebbül érzik, hogy erre vonatkozólag terjeszszék elő nézeteiket.

A szaktestületek sokáig várakoztattak válaszukra. Különösen kiemelendő ez időben az a mozgalom, melyet Mudrony Soma, az országos iparegyesület igazgatója inditott az önálló vámterület mellett s mely abban csucsosodott ki, hogy az iparegyesület Horn, Steinacker, Kautz, Korizmics, Dobránszky Péter, Ráth Károly és más kiváló tagjai véleményének mellőzésével az önálló vámterület létesitését feliratilag sürgette.

Megjegyzendő azonban, hogy ebben az időben még nem érlelődött meg annyira az önálló vámterület szükségességének eszméje, hogy a szakegyesületektől tényleg ez a vélemény lett volna várható. Igy a beérkezett 31 szaktestület közül 26 általánosságban a közös vámterületet ismerte el előnyös közgazdasági alapnak. Csak utóbb, mikor már Mudrony és társai hirlapi czikkekkel, röpiratokkal és felszólalásokkal ismertették a kérdésnek

laikusok előtt rejtett momentumait, lett öntudatos nemzeti kívánalommá az önálló vámterület eszméje.

Mikor az 1874. évi költségvetés alkalmával az országnak sajnálatos pénzügyi helyzete nyilvánvalóvá lett, a parlament az ugynevezett XXI-es bizottságot küldte ki azzal az utasitással, „hogy a miniszteriummal értekezve, vizsgálja meg, minő gyökeres intézkedések és reformok szükségesek a végett, hogy az állam pénzügyeinek rendezése és az államháztartás egyensulyának helyreállitása eszközöltessék. A bizottságban, mely Csengery Antal elnöklése mellett 1873 deczember 22-én megalakult, ismét Irányi Dánielt látjuk a közös ügyek ellen sikra szállani és a vám és kereskedelmi szövetség megszüntetését javasolni. Azt az inditványt teszi, hogy „mondja ki a bizottság, hogy a közös ügyek eltörlése és a vám- és kereskedelmi ügyek közösségének megszüntetése nélkül az ország pénzügyeinek gyökeres rendezését nem tartja lehetségesnek.“ Ez inditvány azonban Tisza Kálmánnak azon ellenvetése után, mely szerint a közös ügyekre vonatkozó módozatoknak alkotmányos uton leendő megváltoztatása nemzetközi természetüknél fogva, csak egy másik törvényhozás hozzájárulásával történhetik, egyszerüen mellőztetett.

Tisza Kálmán ez ellenvetéséből is láthatjuk, hogy érdemleges érvek az önálló vámterület ellen nem merülhettek fel, de utóbb maguknak a minisztereknek nyilatkozataiból is kitünt, hogy a kormány körében is tisztában vannak a vámszövetség némely pontjának sérelmességével. Igy midőn 1874 deczemberében Irányi Dániel Bartal kereskedelmi minisztert ujból meginterpellálja a vámszövetség hatásainak nyilvánosságra való hozatala iránt, Bartal miniszter 1874. deczember 5-én adott válaszában nemcsak hogy oly hangon szól, mely arról tanuskodik, hogy a vámszövetség káros hatását, nevezetesen a fogyasztási adók terén a kormány is elismeri, hanem egyenesen kijelenti, hogy a vámszövetség hatásainak buvárlatai nyomán a szükséges lépéseket meg fogják tenni arra nézve, „hogy a vám-

szövetségből Magyarországra háromolható financziális és nemzetgazdászati hátrányok orvosoltassanak.“

E szerint a vámszövetség reviziója már ekkor elhatározott tény volt, és az 1875. év márcziusában beállott kormányválság daczára is bevégzett tény maradt. Ez alatt Ausztriában a védvámos irány jutott hatalomra és ez a védvámos irány, mely az osztrák nemzetgazdáknak 1875. áprilisában Bécsben tartott értekezletén határozatilag javasoltatik, az osztrák kormányt is hatalmába keritette. Ez a védvámos irány most Magyarországot találta szemben magával; Magyarországot, mely még a fennálló vámtarifát is le akarja szállitani, és „a vámszövetségből Magyarországra háromolható fináncziális hátrányokat“ is orvosolni akarja. A védvámos Ausztriát e szerint nagyon kellemetlenül érintette, mikor a magyar kormány a vámszövetség 22. czikkének második kikezdésére hivatkozva 1875. május 30-án átiratilag értesiti az osztrák kormányt, hogy a vámszövetséget revizió alá akarja vonni.

A tárgyalások a két fél között megindultak és ez év juliusában a vámértekezlet is összehivatott. Az értekezlet egy tarifát állitott össze, mely azonban nem nyerte meg a magyar kormány beleegyezését. Több huza-vona után, mely főleg az osztrák kormány és az osztrák védvámosok között, másrészről pedig az osztrák és a magyar kormányok, illetve ezeknek képviselői között játszódott le, a kormányok közeledtek a végleges döntéshez. Miután az idő már nagyon előrehaladt és az a hat hónap, mely a szövetség 22. czikkének 2. szakasza értelmében a revizionális tárgyalásokra engedélyeztetett, már végefelé közeledett, a kormány elhatározta, hogy a vámszövetséget felmondja. „Ama lépés — irja a Pester Lloyd november 27-iki száma — mely néhány nap óta általános beszéd tárgyát képezi, csakugyan végleg megtörtént: az osztrák-magyar kereskedelmi és vámszövetség végkép fel van mondva. A magyar kormány elhatározása ez irányban már több nap óta szilárdan állott, a formális végrehajtáshoz azonban hiányzott az uralkodó határozott beleegyezése, mely most már szintén ki van eszközölve.“

A vámszövetség e felmondásának idejében tárgyalták a képviselőházban az 1876-os költségvetést, mely alkalommal a vám- és kereskedelmi szövetség nagyon is intenziv vita tárgyát képezte. Az 1876-os költségvetést Széll Kálmán pénzügyminiszter 1875. szeptember 19-én terjeszti elő. Erre nézve már a pénzügyi bizottság tárgyalásai folyamán nagyon sürün merült fel a vámszövetség hasznának kérdése. Helfy Ignácz és Simonyi Ernő pénzügyi bizottsági tagok a költségvetés tárgyában különvéleményt terjesztettek be, mely november 6-án jelent meg az „Egyetértés és Magyar Ujság" czimü napilapban. E különvélemény kivánalmainak 6. pontja önálló magyar vámterület és tarifára irányul. A költségvetés tárgyalása november 11-én kezdődik, egész november végeig főleg a gazdasági szövetség kérdése körül forog, mig a félhivatalosaknak a felmondásról szóló hirei meg nem jelentek. November 29-én a budget-vita megszakitásával Horánszky Nándor sürgős interpellácziót terjeszt a kormány elé, melynek nevében november 30-án Tisza Kálmán miniszterelnök válaszában kijelenti, hogy a szövetséget felmondta, de a szerződés megujitása iránt az egyezkedést a közös vámterület alapján fogja meginditani s csak ha ezen az alapon Magyarország érdekeinek megóvása mellett nem jöhetne létre az egyezség, fogja, de csakis *sajnálkozva*, a külön vámterület álláspontját elfoglalni.

A válasz, melyben magának a kormánynak elégedetlensége tükröződik vissza, kijelenti, hogy a magyar kormányt május 30-án értesitette az osztrák kormány, hogy az 1867 : XVI. t.-cz. reviziójára vonatkozólag az értekezletet meg akarja inditani. A magyar kormány kivánalmai a következők voltak:

„1. hogy olyan intézkedések történjenek, melyek alapján megszünjék az, a mi ma a fogyasztási adók restituczіójába a vámvonalaknál történik, a midőn ugyanis az ily kivitelre szánt fogyasztási czikkek adója befizettetik azon állam kincstárába, melyben azok termeltettek, mig az adóvisszatérités történik a vámpénztárból, tehát a közös pénztárból;

2. intézkedés történjék, hogy a magyar kincstárt jövőben ne érje az a veszteség, mely éri ma az által, hogy az osztrák kincstárba befolyó fogyasztási adók bizonyos részét a magyarországi fogyasztó fizeti meg."

„Ezt — mondá — az osztrák kormány el nem fogadta, s tegnap (november 29-én) a szövetség tényleg felmondatott."

Tiszának erre a nyilatkozatára az ellenzéki lapok meglehetős zajosan szólaltak fel, mert e nyilatkozatból nyilvánvalónak tartották, hogy a vámszerződést nem is Magyarország, hanem Ausztria mondotta fel. Különösen fájlalták Tisza Kálmánnak azt a kifejezését, mely szerint csak „sajnálkozva fogja az osztrák gazdasági szövetséget nélkülözni." Pedig ebből a nyilatkozatból, legalább ennek lényeges részéből az tünik ki, hogy a kormány tényleg látta azokat a bajokat és gazdasági hátrányokat, melyek a vámszövetségből Magyarországra háramlottak. Az ellenzéknek igazi felháborodására csak akkor lett volna ok, mikor a kormány ezektől a méltányos követelésektől a további tárgyalások folyamán csaknem teljesen elállott, daczára annak, hogy több izben elárulta, hogy ezeknek a követeléseknek jogosultsága teljes mérvben igazolva van. Magyarország teljes joggal állhat bármikor arra az álláspontra, melyet néki a kiegyezési törvény explicite biztosit abban az irányban, hogy ha a vámszövetség nincs inyére, a szerződés lejártakor önjogulag rendelkezhetik. A felmondás maga, bármelyik részről következett is be a döntő szó s jóllehet az idő előrehaladottsága sürgette a felmondás bekövetkezését, a magyar kormány részéről teljesen korrekt és önérzetes eljárás volt és csak utóbb, a tárgyalások folyamán, egész a vámszövetség megujitásáig vett erőt az alkudozó magyar kormányon az opportunus megoldásra irányuló vágy.

A kereskedelmi miniszterium költségvetésénél Irányi Dániel november 30-án Tisza válaszának napján hatalmas beszédben fejtette ki gazdasági állapotaink mostohaságának okait, és sürgette az önálló vámterület és nemzeti jegybank megalapitását.

Az önálló vámterületnek ez időben már nemcsak a 48-as és függetlenségi pártok körében voltak barátai, hanem a Ház minden oldaláról nagy számmal kerültek ki azok, akik a vámszövetséget vagy teljesen, vagy legalább ebben a formájában tarthatatlannak itélték. Kaas Ivor báró, a képviselőháznak ez időben egyik oszlopa, ugyancsak november 30-án fényes beszédben vázolja, hogy a megváltozott viszonyok között a vámközösség előnyei teljesen megszüntek, ellenben hátrányai gazdáinkra nézve nagyon érezhetők lettek. E hátrányok abban állanak először is, hogy hazánkban ipar nem keletkezhetvén, a termelők azon árukat, melyek gyártásra szolgálnak, tehát a gyapjut, bőröket, lent és kendert, a műfanemeket, az olajmagokat, nyersvasat és fémeket, a hulladékokat stb. kénytelenek az osztrák gyárak számára adni el. Szól arról a tarifa-politikáról, mely bizonyos viszonylatok abnormis olcsósága révén a kereskedelmet Ausztria felé tereli. A gazda nem térhet át az intenzivebb gazdasági rendszerekre, melyek csak az ipar tőszomszédságában képzelhetők. Hiszen a vámszövetség következtében a legszorosabban vett mezőgazdasági iparágak is elpusztultak. Két év alatt 1873–1874-ben 230 kisebb-nagyobb szeszgyár szünt meg, a czukorgyárak majdnem valamennyien megbuktak és ugyanez történt a sörfőzőkkel is. Kaas szerint baj, hogy összes közvetett adóinknál kötve van a kezünk és kénytelenek vagyunk egyenes adóinkat folyton emelni deficzitjeink fedezésére.

A kereskedelmi tárcza tételeihez alig szólott valaki hozzá, mert mint Helfy Ignácz deczember 1-én a vámszövetség ellen tartott érdemleges beszédében megjegyzi, a tárcza tételei teljesen eltörpülnek az alapvető kérdések mellett. Ellenben az önálló vámterület, a magyar nemzeti bank számos oly szószólóra talált, akiknek érveit sem a kormány, sem a kormány fegyverhordozói még csak gyöngiteni sem tudták.

Az önálló magyar vámterület ügyében ez időben egy képviselőkből és gazdasági életünk más kitünőségeiből álló bizottság buzgón működött. Ez „az önálló magyar vámterület ügyében

űködő bizottság“ az önálló magyar vámterület hiveihez ennek rdekében nyilt levelet bocsátott ki, mely az „Egyetértés és Iagyar Ujság“ 1875. deczember 5-iki számában is publikáltatott.

A proklamáczió szerint igazságtalan a közös vámjövedelem vóta-arány szerinti megosztása, mert a fogyasztás nem az dómennyiség, hanem inkább a népszám szerint becsülendő. A kincstár óriási veszteséget szenved a fogyasztási adó és az llammonopoliumoknál, melyek nem közös jövedelmek, de a ámközösség folytán az osztrák sör és czukor, de sőt szivar s só tömegesen hozatik be Magyarországra, melyek után a ogyasztási adót az osztrák kincstárnak fizeti a magyar polgár. Azonfelül az osztrák czukor- és sörkivitelnél az osztrák fogyasztási adó visszatéritésénél a magyar kincstár megrovatik a 32%-os kvótával, s ekképen készpénzzel segiti elő az osztrák gyártmány kivitelét. Még nagyobb kár, hogy a közvetett adók rendszerében a magyar törvényhozás kezei kötve voltak. Ennek a fogyasztási adópolitikának hiánya okozza szeszgyáraink, czukorgyáraink romlását és az egyenes adók kényszerü emelését. Ugyanez okozza a nagy ipar általános tespedését. A közös ipari védvám egyáltalán nincs a fogyasztó érdekében sem, mert saját vámterület mellett sok czikkhez olcsóbban jutunk.

Az országos magyar gazdasági egyesület közgazdasági szakosztálya 1876. január 7-én foglalkozott az osztrák-magyar vámügygyel. Már 1874-ben tett az egyesület a kormányhoz felterjesztést, melyben a fennálló osztrák-magyar vámszövetség revizióját kéri a közös vámterület fentartása mellett. A megváltozott viszonyoknak megfelelőleg tárgyalta ez ujabb szakosztályi gyülés a kérdést Lónyay Menyhért gr. elnöklése mellett. A kérdés előadója Korizmics László volt, aki a vámterület közösségének hive, de a közös vámvonal jövedelmeinek igazságosabb elosztását, különösen az adózási viszonyokra való tekintettel sürgeti.

Lónyay Gábor a közös vámterület fentartása esetére az ország érdekére nézve czélszerünek tartaná :

a) a szabad kereskedelmi irány fentartását, sőt további előre haladást ez irányban,

b) ennek folytán néhány termékeinknél, pl. a bornál a kiviteli vám leszállitását,

c) ellenben némely fogyasztási cikkek vámjának leszállitását,

d) a magyar kincstár megkárositásának a fogyasztási adóknál, monopoliumoknál, dohány- és sónál, a vám visszatéritésénél való elháritását,

e) az indirekt adózásnál, nevezetesen a gazdasági iparágaknál szesz- és czukorgyártásnál, Magyarország részére kedvezőbb módozatok és eljárás kikötését,

f) fiskális vámvonal felállitását.

A gyülés folyamán számos felszólaló szólt a külön vámterület mellett, de a nagy többség a közös vámterületet pártolta. Végül az elnök a következő pontokba foglalta össze azokat a feltételeket, melyeknek teljesülését a szövetség megujitásánál a szakosztály szükségesnek tartotta.

1. Kivánják, hogy a közvetett adók megállapitása iránt az ország szabad rendelkezési joga biztosittassék.

2. Intézkedések életbeléptését az iránt, hogy a közvetett adók jövedelmei a magyar kincstárba folyjanak.

3. Követelje a magyar kormány a külföld iránt megállapitandó vámszabályzat és a külhatalmakkal kötendő kereskedési szerződéseknél Magyarország nemzetgazdasági érdekeinek kellő méltánylását. A külföldi vámtarifa megállapitásánál a szabad kereskedés elveivel megegyező irány követtessék.

4. Nélkülözhetlen előfeltétele a vámszövetség megállapitásánál a magyar hitel önállósitása.

5. Azon összeg, melylyel Magyarország drágábban fizeti Ausztria javára és önterhére az osztrák gyártmányokat (védvám) — az Magyarország javára kárpótoltassék.

Ehhez képest elfogadta a szakosztály Korizmics László javaslatát, mely szerint a szakosztály a közös vámterületet fentartani kivánja, ha annál Magyarország érdekei pénzügyi és

nemzetgazdasági tekintetben teljesen biztosittatnak; ellenkező esetben a külön vámterületre kellene törekedni.

Ezt a javaslatot az O. M. G. E. 1878. márczius 16-án Lónyay Gábor elnöklése mellett tartott igazgató választmányi ülése elé terjesztették, mely elhatározta, hogy a kérdést fontosságához képest külön ülésen fogja tárgyalni.

A fogyasztási adószedés terén nagyon is kiviláglott sérelmek, melyek az egész országban teljesen elismertettek, éppen világosságuknál és sulyuknál fogva nagyon is bántották az osztrák kormányt és az osztrák gazdasági és politikai köröket. E sérelmek oly tisztán látszottak, mint a tiszta igazság, mely a mint rámutat valaki, el nem disputálható többé. Ez az igazság annyira bántotta az osztrák szemeket, hogy miután érvekkel alig rendelkeztek, mindenfelé a legélesebb, olykor minősithetlen szitkozódásokkal és rágalmakkal illették Magyarországot.

Maga a „Neue Freie Presse“ deczember 14-ki számában jónak látja a fogyasztási adók kérdésében nyilatkozni, de a lap komolyságához mérten nem hangoztatja e sérelmek alaptalan voltát, csak csekélyebb fontosságuakra redukálja őket. E közlemény szerint „az anyag, mely a fogyasztási adókérdésben öszszegyüjtetett, tökéletesen be fogja bizonyitani Magyarország kivánalmainak tarthatatlanságát. A Magyarország irányában állitólag elkövetett jogtalanság oly csekély, hogy semmi arányban nem áll az általa emelt követelésekkel.“ E megjegyzés után az 1876-os osztrák budget alapján kiszámitja, hogy mennyibe kerülne az önálló vámterület Magyarországnak. E szerint mintegy 2·5 millióra teszi a közbenső vámvonal költségeit.

A vámszövetség felmondása óta a magyar közvélemény egyáltalán nem nyugodott. A gazdasági életnek általános pangása csaknem az egész magyar közönséget az osztrák tárgyaló fél ellen forditotta. A képviselőházban napirenden voltak a felszólalások a kiegyezés ügyében. Az egész magyar politikai és gazdasági világ gyanakvó szemmel nézte és éles figyelemmel kisérte azt a proczesszust, melyben a Bécsben folyó tárgyalá-

soknál a magyar kormányt napról-napra inkább puhitották. Az 1877-es budgetnél egész erejével tört ki a kormányt fenyegető válság az Ausztriával kötendő kereskedelmi szövetség miatt. A Wenckheim-Tisza kabinet a vámszövetség megujitására nézve igyekezett a legsürübb ködbe burkolni programmját; mindazonáltal köztudomásu volt, hogy a magyar kormány már most sokat kész engedni előbbi jogos álláspontjából és az egész közvélemény, beleértve a kormánypárt egy nagy részét is, meg volt róla győződve, hogy a kormány nem fogja kielégiteni azokat a gazdasági igényeket, melyeket a magyar nemzet teljesen jogosan táplál.

1876. május 2-án Tisza Kálmán miniszterelnök megállapitotta a vámszövetség meghosszabbitásának alapvonalait és ugyane hó 6-án be is mutatta azokat a szabadelvü pártkörben. Ez izben a kör nagy többséggel megszavazta az elveket, május 7-én azonban a kormánypárt kebeléből kivált „a független szabadelvü párt“, mely a gazdasági kiegyezésnek előadott elveivel szemben határozott állást foglalt. A költségvetés tárgyalása folyamán ismét elhatalmasodott a kiegyezési vita, és nevezetesen az appropriácziónál több határozati javaslatban nyert kifejezést a kormány gazdasági politikájának rosszalása. A „független szabadelvüek“ nevében Földváry Mihály hangoztatta, hogy menynyire sérti a nemzetet a bécsi kiegyezkedés ismert alapelveinek szégyenletes volta. Ez egyezkedési programm az ország jogainak feladásával anyagi romlásunkra vezet. A szélsőbal részéről Simonyi Ernő hangoztatja az Ausztriával folytatott, disztelen viszálykodássá fajult tárgyalások megszüntetésének szükségességét és önálló intézkedési jogunknak érvényesitését. A jobb oldal részéről Bujanovics Sándor nyilatkozik s a törvényjavaslatot egyik sem szavazza meg.

A kedélyek izgatottságát e kérdés minden felmerülése ujból felidézte s a kormánynyal szemben, melynek meddő tárgyalásai már az egész közvéleményt bántották, a legnagyobb bizalmatlansággal kezdtek viseltetni. Ugyancsak a kiegyezési kérdés

1877. február 8-án kormányválságra is vezetett, amennyiben Tisza Kálmán az osztrák alkudozók hajthatatlanságával szemben 1877 február 8-án beadta lemondását. Utóbb azonban nem sikerülvén más kabinet összeállitása, február 26-án ujból kineveztetett.

A kormány végre hosszu vajudás után 1877 április 23-án benyujtja a parlamentnek a vámszövetségről szóló törvényjavaslatot. Miután azonban a törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása az év végéig meg nem kezdődhetett, s a vámszövetség 1877. deczember 28-án megszünt volna, az év utolsó napjaiban a vámszövetséget a többi kiegyezési törvényekkel és más járulékos szerződésekkel egyetemben ideiglenesen 1878 márczius 31-ig hosszabbitották meg.

A vám- és kereskedelmi szövetségről szóló törvényjavaslat végre 1878 januárjában a képviselőház elé került. Január hó 28-án Baross Gábor, a vám- és kereskedelmi bizottság előadója hosszabb beszédben ajánlotta az Ausztriával kötött vám és kereskedelmi szerződésről szóló törvényjavaslatokat általános elfogadásra. Baross Gábor e beszédében arra alapitja érveit, hogy mi *agrikultur állam* vagyunk s igy *agrikulturális érdekeinket kell védenünk*, s az osztrák ipart pártolnunk kell.

Február 1-én Lónyay Menyhért, a közjogi alku egyik megteremtője, nagy fontosságu beszédet tartott, melyben elmondta, hogy 1844-ben került a vámkérdés Magyarországon az országgyülés elé. Nagy többség a védvám mellett nyilatkozott Ausztria ellenében is. Lónyay ennek kivihetetlenségét látva, a közbenső vámvonal eltörlése és Ausztriával kötendő vámszövetség mellett nyilatkozott. E bevezetés után azonban töredelmesen mosta kezeit, s mintegy restelkedett a miatt, hogy ennek a kiegyezésnek létrehozásában ő is alkotó részt vett. (Egyébiránt a közjogi kiegyezés többi megteremtői is, névszerint Kerkápolyi, Bitto, Somssich stb. stb. mind mentegetődztek e vitánál.) Különösen elfogadhatatlannak tartja a tarifák számos vámemelését, melyek az osztrák gyárosoknak kedveznek s az osztrák védvámos irány-

zat szüleményei. Vádolja Tiszát, hogy fenyegetésekkel, presszióikal akarja keresztül vinni javaslatát, s az ellenzék megfélemlítésére a rémes következményekre hivatkozik. Beszédje végén határozati javaslatot nyujt be a szerződés elhalasztása iránt tájékoztató adatok beszerzéséig.

A vámszövetség tárgyalásánál a rég bomladozó kormánypárt kebelében ujabb meghasonlások jöttek létre. Horánszky Nándor kijelenti, hogy elérkezettnek látja az időt, hogy ettől politikától megvonja támogatását s kormánypárti létére a vámszövetség ellen szavaz. Kerkápolyi Károly elfogadja ugyan általánosságban, de a részleteknél nevezetes változtatásokat fog követelni.

Lukács Béla, ugyanaz, aki 1892-ben kereskedelmi miniszter lett, s mint ilyen a romániai, orosz, német és más, mezőgasdasági érdekeinkre felette káros kereskedelmi szerződéseket kötötte meg a közös vámterület feltétlenül üdvözitő alapján, élesen beszél a vámszövetség megujitását czélzó javaslat ellen. Többszöri tanulmányozás és komoly gondolkozás után arra a meggyőződésre jutott, hogy általános szempontból Magyarország érdekében legüdvösebb az önálló vámterület. Magyarország és Ausztria érdekei — az egyik iparos, a *másik földmivelő állam lévén* (ez az, amit utóbb teljesen elfelejtett) — annyira ellentétesek és különbözők, hogy ezen érdekek teljes kielégitése egységes vámterület alapján merőben lehetetlen. Egységes vámterület mellett lehetetlen arról szólni, hogy Magyarország közgazdasági és kereskedelmi érdekei telyes épségükben megóvassanak, s csak arról lehet szó, hogy Magyarország közgazdasági és kereskedelmi érdekei többé-kevésbbé feláldoztassanak. Minthogy a javaslatok elviselhetlen áldozatokat követelnek az országtól, Simonyi és Mudronynak a független szabadelvüek részéről benyujtott különvéleményéhez járul. A tárgyalások folyamán az akkor még kormánypárti Szilágyi Dezső is Tisza javaslata ellen fordult.

A gazdaságpolitikai helyzetre élénk világosságot vet az a körülmény, hogy az önálló vámterület jelszava, mint a tüz t

jedt mindenfelé. A kormánypárt, mely Tisza Kálmán opportunus politikája szerint a közös vámterület érvényben tartásának alapján állott, folyton bomladozott, ugy hogy mig az önálló vámterület hiveinek nem volt nehéz munkájuk ujabb hiveket toborzani a kormánypárt köréből, addig a kormánynak alig volt védelmezője e kérdésnél. A kormánypárt kebelében folyton ujabb és ujabb frakcziók támadtak, melyek a gazdasági kérdésekben hajlandók voltak az ellenzékeskedésre. A már előbb kivált „független szabadelvü párt“, az ugynevezett Sennyei-párttal és a kormánypárt kebelében képződött ellenzékies hangulatu frakcziókkal a kiegyezési törvények megbuktatására szövetkezni akart, és beható tárgyalásokat folytatott az akkori szélbal képviselőivel az iránt, hogy egyesült erővel megbuktatják a javaslatokat, és koaliczlós kormányt alapitanak. A terv azonban dugába dőlt, mert Verhovay Gyula a „habarék pártnak“ elnevezett szövetkezőket egy éles hirlapi czikkel megtámadta, mire a függetlenségi párt tartván tőle, hogy programmja a választók körében hitelét veszti, a Verhovay czikkére egy szóval sem felelt, és sietett a fegyverszövetségtől idejekorán meghátrálni. A terv meghiusulása folytán a kormánypárt kebeléből 70 képviselő helyett, alig egynéhányan váltak ki.

Mindazonáltal a kormánypárt kebelében éles harczok dultak s nevezetes, hogy ép azok, akik a 67-es kiegyezést alkották, fentartották és védelmezték, névszerint Lónyai Menyhért, Kerkápolyi Károly, Bittó István, Szilágyi Dezső, Molnár Aladár stb. szálltak sikra Tisza Kálmán kiegyezési tervei ellen. Volt azonban némi reciproczitás is a politikai viszonyok fejlődésében, mert viszont olyanok, kik Magyarország önállóságáért közdöttek, majd a balközép élén állandóan támadták a közjogi kapcsot, mint pl. Tisza Kálmán, Péchy Tamás, Jókai Mór és még számosan, feltétlenül hivei voltak annak a javaslatnak, a mely, mint mindenki — maga a kormány is — belátta, csak sulyosbitotta azt a viszonyt, mely minket gazdaságilag inkább Ausztria alá, mint mellé rendel, és Ausztriával szemben gyarmati alávetettségben tart.

Ily harczok közepette érte el a vámszövetség általán tárgyalása február 18-át, mikor is az általános vita befejeztetvé a záróbeszédekre került a sor. Február 19-én ejtették meg a sza vazást, mely a pártok ideiglenes fuziójának meghiusulása mia még mindig 36 szótöbbséget eredményezett a kormánynak. Igen nel szavaztak 219-en, nemmel 183-an, távol volt 40 képvisel A mai viszonyok között érdekes, hogy a szabadelvüpárt kebe léből Bethlen András gróf, Pulszky Ágost, Szilágyi Dezső, Ka Gyula, Dániel Ernő, Kállay Béni, Khuen-Héderváry Károly gr Lukács Béla, Chorin Ferencz, Somssich Pál, Bitto, Horánsz Nándor, Kerkápolyi, stb. stb. szavaztak a szövetség ellen. Az kormánypárti képviselők különben, kik a javaslat ellen szavaz Bethlen András grófnál értekezletet tartottak, és elhatároztá hogy a szabaelvüpártból kilépnek.

A részletes tárgyalás február 20-án kezdődött, és néhá nap alatt zajtalanul fejeződött be.

Az azonban, hogy a képviselőházban letárgyalták a sz vetségi törvényt, a vonatkozó törvények tárgyalása miatt m mindig nem jelezte az ügy végleges megoldását. Az 1877 : XXV t.-cz. a szövetséget ideiglenesen márczius 31-éig hosszabbito meg, utóbb azonban a még mindig késlekedő megoldás a kényszeritette az országgyülést, hogy az 1878. márczius 27 szentesitett 1878. IV. t.-czikkel május 31-ig hosszabbitsa m a kiegyezési törvények hatályát. Mindazonáltal a május vége elérkezett, és miután a törvények még mindig nem voltak sz tesithetők, a május hó 25-én szentesitett 1878 : XIII. t.-czik junius 30-ig hosszabbitották meg a szövetséget, mig végre j 27-én tényleg szentesités alá kerültek az összes kiegyezési t vényjavaslatok, számszerint tizen, melyek közül a vám- és k reskedelmi szövetség meghosszabbitása 1878. XX. t.-cz. ne alatt hirdettetett ki.

Az uj vámszövetség az 1867 : XVI. t.-czikkel szemben ig csekély módositásokat tartalmaz, melyek nagyobbára egysz formai dolgokra vonatkoznak. A szövetség III. czikkelyéhez h

zátoldották, hogy ha az egyik fél közös szerződéseknél felmondási jogát igénybe akarja venni, e szándékáról hat hónappal a felmondási határidő előtt értesitse a másik felet. Ha egyezség nem jönne létre, a szerződés az egyik fél kivánatára is felmondandó. A vasutakra vonatkozó VIII. czikkelyhez hozzáfűzték, hogy helyi érdekü vasutak épitésének és üzletének szabályozása, — a mennyiben azok az egyik állam területének határain nem terjednek túl — mindegyik állam területének külön tartatik fenn. A XIII. czikkelyt megtoldották egy rendelkezéssel, mely a mértékügy és sulyrendszer kölcsönös ellenőrzésére vonatkozik. A XVI. czikkelyből kihagyták azt a rendelkezést, mely a képesitéshez kötött iparágak szabad folytatására vonatkozik, s a képesités bizonyitását feleslegessé teszi a másik államterületen, ha már az egyiken az iparüzési engedély megadatott. Uj rendelkezés csatoltatott a XVI. czikkelyhez abban az értelemben, hogy a szabadalmi dij ott fizetendő, a hol a szabadalom megadása kérelmeztetett, s a másik félnek csak ennek 25%-át tevő lajstromozási illeték jár. Végül a XXII. czikkelyből kíhagyták az öt év lefolyása utáni egyoldalu felmondási jogot. A mi egyéb változás van, az elvi szempontból abszolute érdektelen, s csak némely formákra vonatkozik, és stiláris módositásokra terjed ki, melyek a viszonyoknak változása folytán a 67-es kiegyezési törvényből önként folynak.

*

A mintegy harmadfél évig tartott kiegyezési tárgyalások, melyeknek folyamán annyi keserüség és szemrehányás, annyi furfang, rosszakarat és az érdekellentétek összeütközésének annyi kellemetlen jele és következménye merült fel, olyannyira kifárasztották az egész nemzet közgazdasági és társadalmi erejét, hogy mikor a kiegyezés ebben a formájában létrejött, bizonyára nagy mennyiségű nemzeti elkeseredéssel, de végre is szivesen belenyugodtak a függő kérdések megoldásába. A gazdasági élet a folytonos izgató tárgyalások közepette nagyon sokat szenve-

dett. A monarkia hitelviszonyai a világpiaczon kiegyezésünkkel szemben felmerült kételyek és bizalmatlanság folytán nagyon megromlottak. A vállalkozás pangott, az 1876-os árviz, mely mezőgazdasági kulturánk legáldottabb vidékeit kárositotta meg, éveken át éreztette szomoru hatását; az egymásután következett rossz termések, az 1878-ban bekövetkezett boszniai okkupáczió pénz és vér áldozatai, mind oly kinos hatást szültek ugy társadalmi, mint állami gazdálkodásunkban, hogy e nyomasztó hatások akkor is nagy sulylyal nehezedtek volna reánk, ha a kiegyezés előnyösebb feltételek mellett jön létre. Ezek a csapások, melyek évről-évre mindinkább nehezedtek azokra a romokra, melyeket az 1873-as általános gazdasági válság hagyott hátra, mintegy öt esztendei általános gazdasági pangást idéztek elő, melyből felocsudni annál nehezebb volt, mert a természeti csapások még az 1879. évben, mely különben a gazdasági gondolkodás józan kiábrándulásának éve, is folyton sujtották az országot. Az 1879. évben ujabb árvizek, többek között Szeged pusztulása, ujolagos rossz termések és a nemzetközi kereskedelmet sujtó némely elemi csapás, még mindig korlátozták a gazdasági élet fellendülését, és az az általános nyomott hangulat, mely ezernyi gazdasági és politikai oknál fogva országszerte uralkodott, s mely kivitelünk pangásában és az effektiv üzleti viszonyok sivárságában positiv támaszra talált, még éveken át éreztette hatását egész nemzetgazdasági életünkben.

Nagy válságok, nyomasztó gazdasági és politikai tények éveken át tartó kábultságot, nyomott hangulatot, tétlen szemlélődést szoktak maguk után hagyni, melynek egy bizonyos ébredés vet véget, mely ha nem is ragadja ki egy pillanat alatt a társadalmat fásultságából, legalább gondolkodásra inditja azt, és ez által közelebb hozza ahhoz a nem önkényesen megfogalmazott, hanem önkénytelenül, belső inditó erőtől hajtott és érettségének teljében megjelenő akczióhoz, mely kivezetheti a társadalmat a gazdasági és politikai válságok hátrahagyta romok közül. Mintegy hat évi tespedés után, mely az áldatlan gazda

sági harczok nyomán egész gazdasági életünkben urrá lett, végre az 1878—79-es években kezdett eszmélni és gondolkozni a társadalom; s ha ez maga a még folyton tartó gazdasági nyomaruság közepette nem is hozott eredményeket létre, mégis uj aera kezdetét jelenti, mert a vállalkozásnak, az üzleti életnek a merő pangásból a fellendüléshez vezető utján a semlegességi pontot képviseli.

A politikai viszonyok tisztulása egyrészt, másrészt a nemzetközi gazdasági élet némileges fellendülése, mely a vállalkozási szellemnek Európa nyugati kulturállamaiban való ébredésének és a nemzetközi pénzbőségnek hatása alatt észlelhető volt, a közeli jövőbe nyugodt gazdasági fejlődést helyezett kilátásba. A 80-as években folytonos fokozatos haladást látunk, mely különösen ipari és kereskedelmi téren észlelhető. Ausztriával kötött szövetségünk hátrányos megujitása daczára, kereskedelmi szerződéseink, vámtarifáink káros hatásai mellett is, sikerült a társadalmi gazdaságnak a fejlődés uj terére lépni, és az a gazdasági erő, mely éveken át tétlenül nyugodott, annál teljesebben vetette magát a társadalmi gazdaság számos parlagon heverő ágának talajára. A 80-as évek jobb termései, és a vállalkozó szellem folytán képződött ipari életnek nagyobb gazdasági eredményei némi önérzetet keltettek a magyar társadalomban, mely a gazdasági fejlődés folyamán gyors léptekkel közeledett az 1885-ös országos kiállitáshoz.

Az ipari és kereskedelmi fellendülés folyamán azonban lassanként egy uj szörny kezdett mutatkozni, mely a mezőgazdasági termények értékesitését fenyegette. A tengerentuli és europai konkurrenczia, mely a közlekedési viszonyoknak egy évtizedes hatalmas fejlődése által előkészitve, ez években lett intenzivebben érezhető, mélyen nyult bele gazdasági életünkbe és éreztetni kezdte azt a káros hatást, mely az egész világ áralakulásán érvényesült, s mely mi reánk nézve, mint akkor par excellence agrikol, jóformán csakis gabonatermelő államra nézve sokszoros sulylyal nehezedett. Főleg Amerika és Orosz-

ország versenye, a termés mennyiségek rohamos növekedése és Németország agrárius vámpolitikája volt az, mely minálunk is az agrárpolitika szükségét kezdte éreztetni. Az az agrárius alap, mely a 67-es gazdasági kiegyezésnél valamennyire figyelembe vétetett, s mely már a 78-as vámtarifánál nagy mérvben mellőztetett, éreztetni kezdte jogosultságát, és a józan gondolkozót arra utalta, hogy a közös vámterület mellett védessék meg a magyar őstermelés termékeinek forgalma. Mindazonáltal Ausztria sokkal iparosabb állam volt, és sokkal hatályosabban tudott föllépni a magyar gazdák jogosult érdekeivel szemben, mintsemhogy kereskedelmi szerződéseinknél a magyar agrár érdekeket kellően méltányolták volna.

A hetvenes évek kereskedelmi szerződéseinek aerájába esik az agrárpolitika forszirozásának nyilvánvaló szükségessége daczára, annak teljes mellőzése. 1875-ben Romániával kötöttünk kereskedelmi szerződést, melynek szintén őstermelési állam lévén, szükségképpen Ausztria ipara kedvéért kellett mezőgazdasági áldozatokat hoznunk. Angliával 1865-ben, s pótlólag 69-ben kötött kereskedelmi szerződéseink 1876-ban hatályon kivül léptek; ez évben azonban legtöbb kedvezményes alapon megujitottuk szerződésünket. Az uj tarifák szerint különösen a pamut- és gyapjuszövetek vámja emeltetett. E szerződésbe ugy ment bele Magyarország, hogy 1876 végeig a kiegyezési kérdések meglesznek oldva. Ezek azonban meg nem oldatván, Magyarország az angol szerződésnél is károsodott. Ez évben s a reá következő évben is a kiegyezési kérdések megoldatlansága miatt többi kereskedelmi szerződéseinknek csak provizorikus meghosszabbitását eszközöltük. Ellenben 1878-ban a reánk nézve káros kereskedelmi szerződések kötésének egész sorát nyitjuk meg, ezzel egész határozottan dokumentálván azt, hogy a vámszövetség megujitásának legutóbbi módozatai, melyeket egy, csak az opportunus megélhetésre törekvő kormány oktrojált reánk, mily káros hatásuaknak bizonyultak.

Olaszországgal 1878 deczemberében kötött szerződésünk

határozottan kedvezőtlen volt reánk nézve; 1879 januárjában Francziaországgal kötöttünk ideiglenes egyezményt legtöbb kedvezményes alapon, miután egy ideig előbbi szerződésünk lejárta után a franczia tarif général alapján vámolták el áruinkat. Legtöbb kedvezményes szerződésünk természetesen tarifánk tarthatatlansága miatt nem válhatott hasznunkra. 1879 végén sikerült a franczia ideiglenes egyezményt tiz évre állandósitanunk. Németországgal kötendő kereskedelmi szerződéseink körül folytonosan nehézségek merültek fel Németországnak azon merev magatartása miatt, melylyel Bismarck a német beltermelés megvédését czélozta. A Németországgal folytatott tárgyalások sehogysem akartak eredményesen végződni, s a lejárt szerződések ujólagos ideiglenes meghosszabbitásai állandó jellegü provizoriumot létesitettek a két vámterület között. Végre 1881 május 23-án megkötötték a legtöbb kedvezményes szerződést velünk, de miután ez a szerződés is egy évi felmondással bármikor fel volt bontható, ebben is csak a provizorium meghosszabbitását láthatjuk. A német szerződés valamennyi többi kereskedelmi szerződéseinkkel egyetemben állandóan kárositotta Magyarországot, és ezt nemcsak a gazda érezte meg, akinek hátrányára hoztak minden áldozatot az osztrák ipar kedvéért, hanem a kereskedő és iparos is, akiknek az osztrák fejlett iparral egyáltalán nem lehetett a versenyt felvenniök.

Mindazonáltal a gazdasági téren elharapódzó zugolódás a politikai téren igen kevés visszhangra talált. A függetlenségi pártok ugyan nem tágitottak azon elvektől, melyek az önálló magyar gazdasági élet minden funkczióját elérni kivánták, de a parlamenti életből Tisza Kálmán fegyelmezett többsége, mely az idők folyamán meglehetősen felszaporodott, lassankint kiszoritotta az agitálási kedvet és Irányi Dánielnek folyton hangoztatott jelszava, mely az önálló magyar vámterületre irányult, és minden gazdasági bajunkat Ausztriával való áldatlan közösségünknek tulajdonitotta, nem igen talált nagyobb visszhangra, és csak egy meggyőződésében szilárd államférfiu ceterum censeoja maradt.

Az 1886-os költségvetésnél ujra nagyobb vita fejlődött ugyan ki a vámszövetség megujitása körül, de ez nem is hasonlitható ahhoz, melyet a vámszerződés első megujitásakor láthattunk. 1886. január 27-én kezdik a Széchényi Pál vezetése alatt álló közgazdasági tárczának tárgyalását. Január 28-ikán Enyedy Lukács élesen támadja a vámterület közösségét, mert az, hogy Ausztria közvetitője Magyarország termelésének, nem oly érdek, melyért érdemes volna áldozatokat hozni. Kimutatja, hogy Ausztria mily csekély tényező kiviteli terményeink fogyasztói között és hogy ily csekélységre Magyarország egész közgazdasági politikáját nem alapithatjuk. Nem nyerünk kárpótlást azért, hogy Ausztria iparczikkeit megvédelmezzük, és ezen védelemnek feláldozzuk a szerződési vámpolitikát. Enyedynek Láng Lajos felelt és ő is, mint a kormány valamennyi kartel-vivője akkoriban a földmivelés érdekének megvédését hangoztatta.

Az 1887-es választásoknál nagy agitáczió folyt a közös vámterület ellen és várható volt, hogy a nagy közönség hangulata átragad a beküldött képviselőkre is; mindazonáltal, mikor 1886. szeptember 29-én a kereskedelmi- és vámszövetség megujitásának tárgyalásába fogtak, nagyon csekély volt az a küzdelem, mely a vámterület közösségének, vagy önállóságának kérdése körül kifejlődött. Láng Lajos, mint a törvényjavaslat előadója kifejti, hogy a jelen mezőgazdaság érdekeit nem szabad a jövő iparáért koczkáztatni, a mivel a kormány álláspontját jelezte. Láng ezzel a kijelentéssel hozzájárult azokhoz a szembeötlő momentumokhoz, melyek azt bizonyitják, hogy mennyire pártpolitikai jelleget kölcsönöznek képviselőink legvitálisabb gazdasági akczióinknak is. Abban az időben nem restelte a kormány nyiltan előtérbe tolni az agrárpolitika szükségességét, ellenben ma, mikor annak politikai erejétől félnek, üldözik az agrártendencziákat minden rendelkezésre lévő eszközzel.

Az önálló vámterület legerősebb harczosa Enyedi Lukács volt, aki azótà ugy látszik, teljesen megbékült a közös gazdasági intézményekkel. Szemére hányja a kormánynak, hogy

1878-ban a kormány felmondta a vámszerződést, most pedig keresztül akarja forszirozni; ez pedig határozottan dekadenczia. Vámterületünk közössége miatt Kelet felé nem szerződhetünk, mert a Kelet nyersterményeket akar elhelyezni, Nyugat felé nem, mert a Nyugattól Ausztria félti iparát.

Apponyi Albert gróf szeptember 29-én tartott fényes beszédében kijelenti, hogy sem a közös, sem a külön vámterületet dogmaszerü jellegünek nem tartja. De a közös vámterület ebben a formájában határozottan káros reánk nézve. A szabad kereskedelmi politikából az osztrák ipar érdekében 1878-ban a védvámos politikába csaptunk át. Látszólagos kárpótlásul 1882-ben nagyon csekély mérvben emelték mezőgazdasági vámjainkat, a mi azonban vajmi kevéssé vált hasznunkra. Fogyasztási adóinknál mindenképpen károsodunk, s különösen czukor és szesz termelésünk terén mind társadalmi gazdaságunkra, mind pedig állampénztárunkra hatalmas károk háramlanak.

A vita folyamán meglehetős csekély volt a buzgalom, és innen érthető, hogy a szeptember 29-én kezdődött tárgyalás október 2-án véget is ért, mikor is ugy általánosságban, mint részletekben nagy többséggel elfogadták a javaslatot. A ratifikáczióval azonban ujólagos huza-vona állott elő, mely főleg a vámszövetséggel kapcsolatosan revizió alá vont vámtarifa módositásai körül fejlődött ki. Dunajevsky osztrák pénzügyminiszter megigérte a királynak, hogy a kiegyezést gyorsan keresztül viszi. Azonban Taaffe osztrák miniszterelnök Dunajevskyvel időközben konfliktusba keveredett, és igy készakarva huzta a tárgyalásokat, hogy ez által Dunajevskyt visszavonulásra kényszeritse. A felek között a viszálykodás főleg a petróleum adóztatási kérdése körül forgott. Az osztrák kiegyezési bizottságban a tárgyalások folyamán Magyarország számos éles támadásnak volt kitéve. Neuwirth Miksa osztrák nemzetgazda gyakrabban fogta bonczkés alá Magyarország gazdasági müködését. s utóbb az osztrák képviselőházban is felszólalt Magyarország gazdasági tulsulya ellen. Különben a képviselőház ez ülésein nem hiányzot-

tak a legvakmerőbb s legigaztalanabb vádak, a melyekkel Magyarországot támadták. Többek között Lueger október 29-én botrányos támadást intéz ellenünk.

A tarifa-kérdésben még mindig folytak a tárgyalások, és miután ezek deczember végéig, mikor a szövetségfelmondási jogunk lejárt, be nem voltak fejezhetők, Tisza Kálmán Taaffe gróf miniszterelnökhöz intézett átiratában 1887 végére formaszerüleg felmondta a vámszerződést, egyidejüleg ráutalván arra, hogy a magyar kormány a vám- és kereskedelmi szerződés megujitása iránt megállapitott törvényjavaslatokhoz és ezzel kapcsolatos előterjesztésekhez változatlanul ragaszkodik, és az előterjesztések lehető mielőbbi törvényhozási elintézését sürgősen óhajtja, hogy a most már bekövetkezett felmondás tárgytalanná váljék.

A vám- és kereskedelmi szövetség ujólagos meghosszabbitása, melyet az uj vámtarifával egyetemben 1887 május 21-én szentesitett a király, s mely 1887 : XXIV. számu törvényczikk lett, igen csekély módositásokat tartalmaz. A IV. czikk Fiume és Trieszt szabad kikötő területének vámterületünkbe való beolvasztására tartalmaz uj rendelkezést. A VI. czikk stilariter módosittatott és a hajózási illetékekre vonatkozólag uj rendelkezéssel bővittetett ki. A XI. czikket a Bosznia és Herczegovinára vonatkozó rendelkezésekkel toldották meg. (Közvetett adó.) A XII. czikk a valuta és a készfizetések helyreállitására vonatkozólag bővittetett ki, a XXI. czikk után egy uj czikk vétetett fel, mely Bosznia és Herczegovina közvetett adóira vonatkozik, s végül a XXIII. czikké vált XXII. czikk a meghosszabbitás uj dátumait vette fel s a szövetséget 1888 január 1-jétől 1897 deczember 31-ig hosszabbitotta meg.

A szövetség e meghosszabbitása óta kétszer szenvedett módositást és pedig egyszer az 1891 : XXVIII. t.-cz. által, mely az osztrák-magyar Lloyddal fennállott hajózási és postaszerződésünk megszünéséhez képest módositja a szövetség VI. czikkét, másodszor pedig az 1893 : XLI. t.-cz. által, mely a vámszövetség-

nek a találmányi szabadalmak és használati mustrák védelmének kérdéséről szóló XVI. czikkelyét módositja.

*

A vámszövetség legujabb megujitása óta rövid néhány esztendő mult el. Ez esztendők államgazdaságunk terén felvirágzást, fényes eredményeket hoztak létre. Társadalmi gazdaságunk minden ágában az ujkori fejlődés nagy arányai mutatkoznak. Gazdasági fejlődésünk félelmetessé vált Ausztriával szemben, honnan egy szétzüllő társadalmi és politikai élet tehetetlensége mered reánk. Mindazonáltal az osztrák gazdasági fejlődés nem állapodott meg, és mi még mindig rabja vagyunk annak a hagyományos gazdasági politikának, mely mitőlünk követel áldozatokat Ausztria érdekében.

Azok a jeles elvek, melyek kormányunkat évtizedekkel ezelőtt a nagy termések és magas gabonaárak talán végleg letünt idejében vezérelték, ma, mikor a mezőgazdaság külföldi konjunkturák káros befolyása alatt, gazdasági alapszerkezetünket megrázkódtató válságban sinylik, letüntek a kormányzási elvek köréből. Ma, mikor arra az agrárjelszóra, mely azt adta egykor a kormány szószólóinak szájába, hogy nem szabad a jövő iparáért a jelen mezőgazdaságát feláldoznunk, igazán szükség volna, nem találjuk azt sehol, és a legutolsó évek kereskedelmi szerződései arról tesznek tanuságot, hogy nékünk kénytelen-kelletlen el kell tűrnünk idegen államok nyersterményeinek versenyét a vámterületen belül, csak azért, hogy Ausztria piaczot kapjon saját ipari termelése számára.

Vámszerződésünk újabb és legujabb folyományaival, mai állapotunkból származó előnyeink és hátrányaink mérlegelésével az itt következő részben akarok teljes objektivitással foglalkozni.

1848. előtt Ausztriát Magyarországtól közbenső vámvona választotta el. Magyarországnak e függetlensége daczára, Ausz tria mindenkor talált módot reá, hogy Magyarország keresk delmét kezében tartsa, s vámrendszerét mindenkor ugy irány totta, hogy a magyar kereskedelemnek csak akkora tere ma radjon, a mekkorát az osztrák tartományok érdekei megenged nek. Bécs kezében tartotta a magyar gazdaságot, s Magyar országnak csak az őstermelést hagyta meg, mely Ausztriána rakta lábaihoz a magyar munka gyümölcseit. Ausztriáé volt kereskedelem, Ausztriáé az ipar, mig Magyarországon az osztrá vám- és kereskedelmi politika minden ipart és minden keresk delmet csirájában fojtott el. Ausztria kezében minden eszkö meg volt, melylyel Magyarország nemzeti gazdálkodását olya mederben tartsa, minőt saját érdekei szem előtt tartásáv czélszerünek lát. Ausztria nemcsak a magyar politikára gyak rolt illegitim és leplezett beavatkozásával vezethetett mink tetszése szerint, hanem azzal is, hogy kezében volt a keresk delmi hitel, ott volt az ipar, a kereskedelem, melyeknek vers nyével szemben Magyarország még akkor is tehetetlen l volna, ha meg lett volna az akarat és a buzgalom abban időben e téren szembeszállni Ausztria hegemóniájával.

1867-ben azután szövetségre léptünk Ausztriával közjo téren, s ebből kifolyólag gazdasági életünket is egymáshoz lá czoltuk felbontható lánczokkal, melyek bizonyos jogaink időleg lekötése árán kölcsönös gazdasági biztonságot eredményezt A vámszövetség kérdése akkor is érdekes kérdés maradna, nem állanánk Ausztriával oly szoros politikai viszonyban, m

ma, mert a gazdasági erőknek Ausztriában és Magyarországon olyan megoszlása észlelhető, hogy azok mintegy önként vágynak a gazdasági egységre. A monarkia politikai határaitól nyugatra eső népek nemzeti gazdasága az ipari termelés jellegét viseli magán, a keleti népek átlagos jellege az őstermelés felé hajlik; e két zónának érintkezési vonala a Lajtha, mely mintegy tengelyül szolgálhatna az európai gazdasági élet fejlődésének.

A világ különböző tájain ugy vannak a gazdasági erők elosztva, hogy a szükségletek teljes kielégitéséhez szükségképen a világpiacz kereskedelme szükséges. A gazdasági élet tökéletesbülésének végczélja a szabad világforgalom, melyben a kelet a nyugattal, észak déllel ölelkezik s a gazdasági javak a világ minden tájáról a világ minden tájára szabadon juthatnak el. Ez azonban egyelőre, a gazdasági életnek fejletlensége miatt csak irányt jelöl, s miután ma még olyan gazdasági tényezők is jönnek számba, melyek bizonyos elkülönzést az állami és a társadalmi gazdálkodás érdekében szükségessé tesznek, legalább is arra kell törekednünk, hogy minél nagyobbak legyenek azok a területek, melyek közös termelési és közös fogyasztási területekként kell, hogy szerepeljenek.

A Lajtha körül találkozó államtömbök legbelső államai okvetlenül designálva vannak arra, hogy az őstermelés és az ipar elkülönzött jellegét gazdasági egységbe egyesitsék, s igy ha Németország a Balkánnal gazdaságilag nem egyesülhet, Magyarországnak Ausztriával lehetőleg közös termelési és fogyasztási területté kell lennie.

Hajdanában Ausztria maga 3—4 vámterületre oszlott, ma Magyarországgal együtt képez *egy* vámterületet; hajdanában Németország 39 állama megannyi vámterület volt, ma közös vámterület; a hol két állam vámszövetségre egyesülhet, ott megteszi, s még a vámterületek is oda törekednek, hogy legtöbb kedvezményes alapon további kereskedelmi szerződésekben egymással egyesüljenek, s igy egy világkereskedelem-szurrogátumot létesitsenek, mely igazán világkereskedelem számba csak akkor

fog menni, ha oly szabad lesz forgalma, mint a minő szabad ma a forgalom egy kisvárosi vásár egyik vége és másik vége között. A kis vámterületek kora lejárt. Gazdasági tömörülés látszik mindenütt, mert a kor igényeinek csak nagyobb területek termelése felel meg.

Ez a természetes alapja Ausztriával való szövetségünknek megvan, s kétségkivül gazdasági munkafelosztásunk is azt az irányt igazolja, mely szövetségre lépésünket tartja ez idő szerint teljes gazdasági politikának. Csakhogy az államok gazdasági egyénisége nem szám, mely határozott logikus valójában mindig ugyanaz marad akár kis, akár nagy jegyekkel irjuk, s mely mint mathematikai fogalom, a mint kimondjuk, már definiálva is van, s igy meglehetős problematikus értéküek azok az elkülönitő határozott kijelentések, melyek egy-egy államot földmivelő, másikat iparos vagy kereskedő államnak neveznek. Magyarország agrár állam hirében áll. Ennek kétségkivül van alapja, a mennyiben az összes polgári népesség 63 százaléka (10.905.4… őstermeléssel foglalkozik, s minden más foglalkozási ág összesen mintegy 6 millió emberrel van képviselve; másrészt pedig őstermelésünk eredményei feltétlenül tulságban vannak minden más termelési águnk összes eredményeivel szemben. Mindazon által az agrár termelés, bár jelleget ad nemzeti gazdálkodásunknak, nem egyedüli termelésünk s más termelési ágainknak ismét más igényeik vannak. Ugyanez áll Ausztriára is, mely iparállamnak számit, daczára annak, hogy ott is van agrárius termelés, s a termelési ágak egyensulyban tartása az állami gazdálkodás egyik legnehezebb feladatát képezi.

Innen van azután, hogy amint egy állam szigoruan az az alapra áll kereskedelmi szerződéseinél, hogy gazdasága általános jellegének megfelelő exkluziv politikát kövessen, élénk agitácziót idéz fel arról a részről, mely bár kisebb mértékben vesz részt a nemzeti termelésben, mégis éppen annyira érzi elhanyagoltságot, mint bármelyik másik termelési ág.

Ausztria mindenkor képes volt főtermelési ágai pros-

rálásának megfelelő kereskedelmi politikát létesiteni. Mi ellenben éppen azért, mert gazdasági szövetségben állunk Ausztriával, s mert kereskedelmi politikánk kifelé Ausztriával közös, s végül, mert mi a szövetségben nem vagyunk az erősebb fél, a paritásos elvi alapon is a rövidebbet huzzuk, s kénytelenek vagyunk legnagyobb horderejü termelési águnkra káros politikát követni, a miből még az a haszon sem háramlik reánk, hogy kisebb horderejü termelési ágainknak fejlődését biztositanók.

Az osztrák-magyar vámterület külpolitikája egységes. Ausztria tulsulya következtében ez a külpolitika arra irányul, hogy az ipari termelésnek ujabb és ujabb piaczok szereztessenek. Az iparczikkek csak ott találnak jó piaczra, a hol az ipari termelés gyöngébb s az őstermelés erősebb. A hol a gazdasági viszonyok ily fejlődést mutatnak, ott az ipari czikkek bevitelénél nyujtott kedvezményekért viszont nyerstermények kivitelénél követelnek rekompenzáczriót. A nyersterményeknek a monarkia vámterületére való olcsó szállithatása pedig természetesen minékünk válik kárunkra, mert mi is főleg őstermelő állam vagyunk. Minékünk viszont az is kárunkra van, hogy mig az ipari czikkeknek kifelé ut nyittatik, addig befelé védő vámokkal elsánczolják a belföldi ipart. Ez által egyrészt a fogyasztás drágul meg, másrészt az idegen nyersterményeken kivül az osztrák ipar is reánk zudul. Ami pedig azt a hasznot illeti, amire ennél a politikánál esetleg számitani lehet, hogy a magyar ipar fejlődésnek indul az ipar protegálása által, az is elmarad, mert Magyarország az uj közös piaczokkal igen keveset nyer, miután az osztrák iparral ugyanazon piaczon nem veheti fel a versenyt, s magán a belföldi piaczon is károsodik, mert a magyar területen belül sem birja ki a konkurrencziát az ide szorult osztrák iparral szemben.

Igy tehát a külpolitikában határozottan nehéz álláspont az, melyet a méltányosság szemmeltartása követel, de bármily megoldás közül a legszerencsétlenebb az, mely a főtermelési ág elhanyagolásában nyilvánul. Magyarország gazdasági politi-

kája pedig határozottan ebben a bajban szenved, mert ha az utóbbi évek kereskedelmi szerződését végignézzük, azoknak mindegyikében azt látjuk, hogy minden piaczra a vámterület termelésének utját agrár érdekeink árán vásároltuk meg, s mig mi például kénytelenek vagyunk Ausztria ipari hóditásainak árát az orosz és a balkán termés beözönlése folytán, buzaáraink hanyatlása körül tapasztalt hátrányainkkal adni meg, addig a mi termésünknek nem tudtunk Németországba sem utat nyitni, ahol 3·5 márka vámot fizetünk 100 kg. buzáért vagy rozsért.

A vámszövetségnek ilyetén gyümölcsöztetése még akkor sem lehet czélszerü mireánk nézve, ha a vámterületen belül kereskedelmi viszonyaink egységessége előnyös volna is reánk nézve. De, amint alább a kérdésre vissza fogok térni, a vámterület belső ügyei is a szövetség fennállása óta mindig hátrányosan alakultak a magyar gazdaság rovására.

Egységes vámtarifa iparos és őstermelő állam között csak akkor lehet mindkét félre üdvözitő, ha mindkét fél bele van nyugodva ebbe az állapotába ; ha a nemzeti gazdálkodás ugy hozza magával, hogy a mezőgazdasággal foglalkozó állam csak a legszükebb helyi ipari termelést üzze, s azonkivül csak a mezőgazdasági ipar terén fejlődjék ; ha a két állam egymásnak termékeit teljesen felemészti. A mi vámterületünk iparczikkeknek keres piaczot a külföldön, s ezért az őstermelő államokat bebocsátja vámterületünkre. Mi meg lehetnénk elégedve a nyers termények bebocsátásával, ha saját nyersterményeink teljesen elfogyasztatnának a vámterületen belül. De ez nem történik. Vámterületünk ma is kivivő állapotban van, s amellett a nyerstermények behozatala is napról-napra emelkedik kereskedelmi szerződéseink hátrányos megkötése folytán. Ekképen az agrár termelés termékeinek értékesitése terén károsodunk, iparos termelésre nem épithetjük állami és társadalmi gazdálkodásunkat, igy tehát a termelés terén minden tekintetben határozottan hátrányban vagyunk.

Mi volna tehát az, ami az osztrák-magyar vámterület fentartására illetve megszüntetésére nézve irányadóul szerepelhet? Csak a *fogyasztási terület kölcsönös biztositásának lehetősége* és annak *értéke*.

Ha Ausztria termelésünk feleslegét képes konszumálni, a fogyasztási terület kölcsönösen biztositandó ugy, hogy termelésünk idegen államok mezőgazdasági terményének beözönlésétől megvédessék. Ennek haszna az volna, hogy igy vámterületünkön belül elhelyezhetnők egész termésmennyiségünket, s ezáltal a külföldi árakkal paritásos árak mellett a vám és szállitási költségek határainkon belül maradnának, s ez összegekkel jövedelmezőbbé lenne a termelés.

Ha Ausztria termelésünk feleslegénél többet fogyaszt, akkor a közös vámterület fentartható oly garancziák kikötése és szolgáltatása mellett, melyek a külföldi agrártermelés versenyét annyira megnehezitik, hogy a magyar nyerstermények elfogadható árak mellett kerülhessenek forgalomba, s ne legyenek a világkonjunkturák közvetlen áralakitó hatásának a vámterületen belül is kitéve.

Ha pedig Ausztria a vámszövetséget ugy érti, és annyiban akarja hagyni, hogy mi piaczot szolgáltassunk az osztrák iparnak, elfojtassuk az osztrák verseny által egész kereskedelmünket és iparunkat, s ennek daczára östermelésünk egy cseppel sem részesüljön saját vámterületünkön belül több protekczióban, mint a világpiaczon, akkor el kell állanunk a vámszövetséges alaptól, és saját vámterületünkön retorziókkal kell kieszközölnünk azokat a kedvezményeket, melyeket Ausztria önként megadni nem hajlandó.

S ha a következő fejtegetésekben sikerülni fog a vámkérdés terén bebizonyitanom, hogy Ausztriával való közösségünk a fogyasztási terület biztositása mellett mezőgazdaságunkra nézve előnyös, azokat a garancziákat is megfogom jelölni, melyek által a fogyasztási területnek ezt a lekötését élérhetőnek vélem, s meg fogom jelölni azokat a módokat, melyek a vámterületen

belül való forgalomnál eddig szenvedett károsodásaink megszüntetésére alkalmasak.

*

Magyarországról 1893-ban 265,037.000 forint áru nyers anyagot vittek ki élelmezési és közvetlen fogyasztási czélokra. Ebből a kiviteli állatállomány 127,639.000, a növénytermésállomány 135,631.000 forintot tesz ki. Viszont a közös vámterületről ugyanez évben 201·1 millió forint értékü volt az élvezeti anyagok exportja, melyben 76·5 milliónyi állat és 121·7 milliónyi növény foglaltatik. Ez adatok szerint Ausztria, mint a magyar állattenyésztésnek fogyasztó piacza 51.139.000 forinttal szerepel, mig növénytermelésünkből 13,931.000 forint árát fogyaszt. Ausztriában tehát 1893-ban élelmezésre szolgáló nyers anyagainkból (főkiviteli czikkeink) közvetlen fogyasztásra 65,070.000 forint árát adtunk el.

Ugyanily számitás mellett azt látjuk, hogy ez a mennyiség nem is mutatja Ausztria igazi befogadó képességét, mert például az előző 1892. évben ugyanezen czikkek fogyasztása Magyarország termelését 92,557.000 frt, 1891-ben, 87,933.000 frt, 1890-ben 94,604.000 frt erejéig vette igénybe.

Ez azonban Ausztriának még mindig nem egész fogyasztási képessége. Mert ugyanakkor, mikor mi tőlünk ezeket a terményeket ily értékben importálják, ugyanily terményeket külföldről is importálnak és pedig 1893-ban mintegy 41 millió frt értékben, 1892-ben 38·3, 1891-ben 46·5, 1890-ben 46·8, 1889-ben 40·4 millió forint értékben.

Ez adatok egyrészt arra mutatnak, hogy a közös vámterületnek nyers termelésünk a mai vámpolitika mellett vajmi kevés hasznát látja, másrészt arra, hogy Ausztria maga 1893-ban mintegy 106 millió, 1892-ben 130.9 millió, 1891-ben 134.4 millió, 1890-ben 141.4 millió forint értékben fogyasztja a saját termelési területén kivül termelt, táplálkozásra szolgáló állat- és növényanyagot.

Ezek az összegek arra vallanak, hogy Ausztria, mint fogyasztási terület mindenesetre figyelmet érdemel akkor, ha mezőgazdasági termékeink értékesitéséről van szó. Ámde az osztrák fogyasztási terület nincs minékünk lekötve szövetséges közösségünk daczára sem, és nemcsak Ausztriába, hanem az őstermelő Magyarországba is hoznak be ily nyers terményeket; és pedig 1893-ban 59 millió, 1892-ben 51·5 millió, 1891-ben 51·7 millió, 1890-ben 47·9 millió, 1889-ben 40·7 millió forint értékben. E szerint Magyarországnak fent kimutatott terményeiből, melyeket Ausztria fogyaszt, ily összeg értékü terménymennyiségek nem is a magyar termények közül kerülnek ki.

Statisztikai adatainkból kiszámithatjuk azt is, hogy tényleges magyar termésből Ausztria 1893-ban csak 6 millió, 1892-ben 41 millió, 1891-ben 36·1 millió, 1890-ben 46·7 millió frt értékben fogyasztott, s hogy mig az 1889—93. évek folyamán, az átmenő forgalom mennyiségének leszámitásával, átlagos számitásban évenkint 88·4 millió forint értékü tisztán belföldi termésnek kellett a vámhatáron kimenni, addig idegen termésből Ausztria ugyancsak ez évek átlagában évenkint 92·76 millió értékü mennyiséget hozott be a vámterületre.

E számokból fogalmat alkothatunk magunknak arról, hogy minő értéke van őstermelésünkre nézve a közös vámterületnek. Mert hogy magáról a vámterületnek fogyasztási képességéről beszéljünk, mérlegeljük magának a vámterületnek áruforgalmi adatait. Az egész osztrák-magyar vámterület nyers anyagokat, tápszereket s más fogyasztási czikkeket összevéve 530 millió forint értékben exportál (1893) miután már saját fogyasztó képességét kielégitette. Ebből a mennyiségből azonban 381 millió frtra rug azon árúk értékmennyisége, melyeket a külföldről importáltak, s ismét kivittek. Igy tehát 149 millió forintra rug a monarkia kiviteli többlete ez árukban. Tekintettel azonban arra, hogy Magyarország saját terméséből maga is 303·7 millió forintnyi értékben kénytelen Ausztriába és a külföldre exportálni, s igy ez a 149 millió, melyet a vámterület határain kivül vi-

szünk, szintén a mi termelésünkből telik ki, az az igazságos kérdés merül fel, vajjon miért hozza be a közös vámterület az idegen nyers terményeket, mikor az a közös vámterület éppen arra az elvre van, és csakis arra lehet alapitva, hogy kölcsönösen fogyasztási területet szolgáltassunk termelésünknek.

S már most arra a fentebb feltett kérdésekre is megfelelhetünk, hogy mireánk nézve minő értéke van a vámterület közösségének, ebben a formájában. Ausztria termelésünk feleslegeit képes konzumálni, de a fogyasztási terület a mai vámpolitika mellett egyáltalán nincsen számunkra biztositva, mert a mint a fentebbi adatokból láthattuk, a külföldi nyerstermelő államok behozatalának olyan szabad tér van hagyva piaczunkon, hogy a külföldi nyers termények termelésünk leglényegesebb kontingensével saját vámbelföldünkön szabadon konkurrálnak velünk.

Ellenben Magyarország fogyasztási területe bölcsen le van kötve Ausztria iparának, amire nézve csak néhány adatot kell felhoznunk. Maga az összes áruforgalom, mely Ausztria és Magyarország között fennáll, ránk nézve állandóan és fokozatosan passziv és passzivabb. Magyarországba Ausztriából 1890-ben 26·1 millió forint, 1891-ben 8·4 millió, 1892-ben 40·8 millió és 1893-ban 44 millió forint értékü árumennyiséggel többet hoznak be, mint a mennyit mi Ausztriába kiviszünk. Ez az állandó és mérveiben növekedő passzivitás mutatja azokat az eredményeket, melyek vámpolitikánk iparvédő tételeiből származnak s mutatja annak a túlsulynak hatását, melylyel az osztrák fél kereskedelmi szerződéseink megkötésénél birt.

De Ausztria gazdasági szerepét a mi piaczunkon legjobban mátatja az iparstatisztika. Magyarország területére 1893-ban 406·3 millió forint értékü gyártmányokat hoztak be (1892: 407·7 millió; 1891: 393 m.; 1890: 388·3 millió; 1889: 374·2 millió); ha ebből leszámitjuk a magyar területről kivitt áruk értékmennyiségét, azt találjuk, hogy Magyarország 221·3 millió forint értékü külföldi árut fogyasztott 1893-ban (1892: 229·2 m.;

1891: 205·3 m.; 1890: 212·5 m.; 1889: 203·1 m.) S a mellett hogy Magyarország ilyen kitünő fogyasztója a külföldi gyártmányoknak, a monarkia még mindig több gyártmányt visz ki, mint a mennyit behoz, amennyiben kivitele 400·5 millió forint értékü árura, behozatala pedig csak 317 millió forint ára gyári termékre rúg.

Ezek az adatok világosan állitják elénk azt a tényt, hogy az osztrák-magyar vámterület kereskedelmi politikája eddig abban állt, hogy a nyugoti államok elől elzártuk ipari fogyasztó piaczunkat, viszont ők elzárták nyersterményeink elől az utat, keleten pedig szereztünk a monarkia iparának piaczot, s ezért hálából beengedtük a Kelet nyersterményeit. Az azután csak a dolog természetében fekszik, hogy nyugaton és keleten egyaránt a gyöngébb fél, ez idő szerint a mezőgazda veszit, s mindkét oldalon az iparos állam nyer. Azért van, hogy az osztrák ipar nemcsak minálunk lel piaczot, hanem exportálni is képes, a vámterület pedig rekompenzáczióképen megtelik külföldi nyersterményekkel, melyek kiszoritják a magyar nyersterményeket saját vámterületünkről.

És azt téves volna állitani, hogy mig mi a nyerstermények exporttöbbletét kényszer kivitelnek tartjuk, addig az ipartermékek exporttöbbletét igazságtalanul tartjuk piaczhóditásnak.

Téves, mert a buzát jobb volna reánk nézve vámterületünkön hozni forgalomba, a hol a szállitási költséget s a vámkülföld vámtételeit is maga a termelő és részben a belföldi fogyasztó takarithatja meg. Ha a belföldön megfelel a fogyasztók igénye a termésmennyiségnek, akkor az árak javulnak, s a buzát csak akkor viszszük ki, ha belföldön nem kel el, vagy ára a kiviteli paritás árát nem éri el. Az idegen gabonabehozatal növeli a termésmennyiséget, s ezzel a termés egy részét kiszoritja a vámterületről a világpiaczra. Már most egészen mindegy a kereskedelmi mérleg szempontjából, hogy ha egy bizonyos pénzértékü buza kimegy, hogy ez saját termésünk, vagy a betódult idegen buza-e. Tény, hogy az idegen buza konkurrál

termésünkkel saját piaczunkon, s szaporitván a termést, kiszo-ritja annak egy részét, s nyomja az árakat. Nem igy van ez az ipari termelésnél. Annak minél több piacza van, annál többet termelnek. A gyári termelésnél, a válságos tultermelés kivételé-vel, ami az egyén hamis spekuláczióján alapszik, nem fordul az elő, hogy több a termés, mint a mennyinek piacza van, s mi-után a gyári termelés egy bizonyos kamatot mindig hajt, minél több piacz van, annál több és annál jövedelmezőbb lesz a ter-melés. Az őstermelés a termés mennyiségéhez képest keresi a piaczot, a gyári termelés a piacz befogadó képességéhez képest arányitja a termelés mérvét. Azért van, hogy mig a monarkia ipari kivitelének többlete az osztrák ipar fejlettségét és protek-czióját bizonyitja, addig a nyerstermények kiviteli többlete a közös vámterületre engedett idegen termés éles konkurren-cziájára vall, ami annál sérelmesebb a magyar gazdasági ér-dekekre, mert a vámterület tényleg képes volna terméseinket fogyasztani.

Amint látjuk tehát a közös vámterület, mint fogyasztási terület — mind két fél részéről elfogadható szerződési alapnak, ha e szövetséghez a méltányossággal megállapitott vámtarifa és kereskedelmi politika képezi az összekötő kapcsot. De ettől a méltányos kereskedelmi politikától megkövetelhetjük, hogy az osztrák-magyar vámterületet, mint fogyasztási piaczot ne oszsza meg a magyar és a vámkülföldi nyerstermelés között.

Amint Németország sikeresen meg tudja védeni gazdáinak érdekeit a külföldi őstermelő államok inváziójával szemben, ugy a mi közös vámterületünk politikájában is meg kellene lenni annak a rugónák, mely nemcsak Ausztria iparának, hanem a magyar mezőgazdaságnak érdekeit is védelemben részesitse, mert végre is a vámterület közösségének egyedüli elfogadható gazdasági alapja a kölcsönös védelem, és nem az egyoldalu kihasználás.

Bismarck agrárpolitikája megmutatta a világnak, hogy mit lehet tenni a mezőgazdasággal, ha egy állam az agrárter-

melést védelmébe akarja venni, s minékünk az a szomoru szerencse jutott osztályrészünkül, hogy a német birodalom agrárpolitikáját főleg velünk szemben érvényesitse sikeresen. Az utóbbi évek kereskedelmi szerződései egyenkint és együttvéve, mint monarkiánk egységes vámpolitikájának alkotó részei, egy-egy sérelmes pontját képezik a magyar mezőgazdaságnak. Nem nehéz tehát egyet-egyet kikapni a számos kereskedelmi szerződés közül, mely mezőgazdaságunkra nézve felette káros hatásu volt, de az a szerződés, mely talán legtöbbet ártott agrárviszonyainknak, s talán első izben ébresztett minket arra a szomoru tudatra, hogy a magyar mezőgazdaságnak a külföldön nincs jövője, a német kereskedelmi szerződés volt. Az 1893. és 94. évi balkán és orosz szerződések azért hatottak ránk érzékenyebben, mert ezek azt bizonyitották, hogy a magyar mezőgazdaságnak még a belföldön sincs hazája. A külföld kizárta termékeinket, a belföldre meg beeresztettük a más terményeit. Ez az osztrák-magyar vámterület jelenlegi politikájának jellege.

A német szerződés határozottan prohibitiv a nyerstermésekkel szembe. A búzának, rozsnak 3·5 márkás vámja, tengerinek 1·6, zabnak 2·8, hüvelyeseknek 1·5, árpának 2, olajmagvaknak 2, malátának 3·6 márkás vámja határozott tiltóvámszámba megy, s csaknem nagyobb károkat okoz mezőgazdasági termékeink értékesitése terén, mint az orosz, román stb. szerződések. A hosszas vámháborura következett német-osztrák-magyar kereskedelmi szerződés egész gabona kivitelünket megbénitotta, s nem sokkal többet ér reánk nézve, mint maga a vámháboru. Az 1891. deczemberében megkötött, és 1892-ben beczikkelyezett vámszerződés hatása csak folytatását képezte a vámháboru gabona kivitelünkre gyakorolt apasztó hatásának. Mig 1890-ben 6·3 millió forint értékü búzát exportáltunk Németországba, addig azóta évről-évre fokozatosan szállott le buzakivitelünk mennyisége (1891 : 4·4 millió, 1892 : 2 millió) egész 1893-ig mikor már csak *egy* millió frt ára búzát vittünk ki. A rozs kivitel 1891. óta mikor még 1·1 millió áru mennyiségre

ment, 1893-ig 40.000 frtnyi kivitelre apadt. Ugyanez idő alatt, tehát a vámszerződés fennállása óta, a tengeri kivitel 3·5 millióról (1891) előbb 3 millióra, (1892) majd 1893-ban 1·1 millióra esett. E három kiviteli terményünk tehát eddigi kiviteli kontingensének ötödére hanyatlott, mely hanyatlás 1894-ben is következetesen folytatódott.

S mig mivelünk szemben a nyugoti piaczok ilyen prohibiczióra adják magukat, addig mi készségesen nyitunk piaczot a keleti nyersterményeknek, melyek saját fogyasztási területünkön hazátlanná teszik saját termelésünket, hogy ezáltal először árban leszoritsák, másodszor a nagyiparnak békén türt visszaélései által ártsanak hirnevének. Mikor mi a román buzákat piaczunkra bocsátjuk, nemcsak annak teszszük ki magunkat, hogy a potomáru román terméssel saját árainkat nyomjuk és pedig nemcsak az effektiv árukészlet normális nyomásával, hanem annak is kiteszszük magunkat, hogy a román buzák silányabb minőségével, nevezetesen a román lisztek tartalmatlanabb, kevésbbé tápláló, selejtes fajtáival keverik a magyar terményeket és liszteket, s ezáltal bár nagyobb hasznot érnek el malmaink és nemzetközi gabona üzéreink, a mire a nyugoti magas védvámok mellett valóban szükség is van, de rontják a magyar buza és magyar liszt hirnevét s mindközelebb hoznak bennünket ahhoz az eredményhez, mely terményeinknek azokról a piaczokról való kiszorulásában fog állani, melyek ma még szivesen fizetnek magasabb árakat s reájuk visszaháramló prohibitiv-vámokat csak azért, hogy jó minőségü magyar gabonákat, illetve liszteket kapjanak. Az osztrák-magyar vámterületre olcsó áron beözönlő selejtes balkán-buzákat folyton nagyobb mennyiségben szállitják fel a Dunán, s az orosz tengeri-termés, hála vámszerződésünknek, mind nagyobb konkurrensünk saját talajunkon.

Monarkiánk iparával kelet felé, mezőgazdaságával nyugat felé gravitál. Kelet felé megnyitjuk sorompóinkat a nyerstermelésnek, nyugat felé nem engednek be bennünket a vámkülföldre.

mi tehát termelésünk biztos piaczául kinálkozik, az csak maga monarkia vámterülete. Ez a vámterület pedig e mellett a keskedelmi politika mellett nem elegendő, mert mint feljebb kiutattam, Ausztria nyersterményeinknek nagyon csekély részét szi igénybe. Már pedig 30—40 millió forintnyi fogyasztásért, ely olykor (1893) egész 6 millióra is leapad, egyáltalán nem demes egész kereskedelmi és vámpolitikánk szabadságát felozni még akkor sem, ha szövetséges társunkkal különben a gkellemesebb belső egyetértésben élünk is, annál kevésbbé, ha a szövetséges társunk gazdasági fejlődésünknek minden moznatát állandó irigységgel és féltékenységgel kiséri.

S hogy mennyire méltányos az, ha a vámterület közösséek alapján garancziákat követelünk gazdasági érdekeink megására, legjobban mutatják azok a statisztikai adatok, melyek osztrák ipari termékeknek Magyarországra való beözönlésé tanuskodnak. Feljebb nagy álltalánosságban szóltam a Marországon fogyasztott osztrák gyártmányok mennyiségéről s r most figyeljük meg a legutóbbi befejezett statisztikáju év forgalmi adatait, s érdekes adatokat fogunk kapni nemcsak a nézve, hogy mily aránytalanul jobb piacza van Ausztria rának Magyarországon, mint a magyar mezőgazdaságnak sztriában, hanem arra nézve is, hogy milyen óriási összegre gy csak az a direkt haszon, melyet Ausztria termelői Marországra hozott ipartermékeik eladásánál csak a vámon rnek, melyet a vámközösség mellett nem kell fizetniök, mig földi konkurrenseik a vámmal olcsóbban kénytelenek ipar nékeiket elárusitani, hogy a vám belföld áraival fentartsák a itást.

Ausztriának behozatali czikkeit az iparczikkek képezik, s knél áruforgalmunk minden egyes tétele az osztrák behozatal ira esik. Ha Ausztriától vámvonal választana el bennünket, or a mai vámtarifa tételeit véve alapul, 1893-ban Ausztriának Magyarországnak iparczikk forgalma után a kölcsönös vámtések a következőképen alakultak volna :

Árucsoport	A behozatal értéke ezer frtokban	Vám* ezer frtokban	Kivitel értéke ezer frtokban
Pamut, pamutfonál és pamutárak .	64.224	14.604	4.733
Len, kender, juta és ezekből való áruk	17.828	21.113	3.382
Gyapju, gyapjufonál és gyapjuáruk .	42.422	1.644	11.540
Selyem és selyemáruk	27.382	3.241	1.560
Ruházatok, fehérnemüek, pipereáruk	27.469	6.753	4.228
Kefekötő és szitakötő áruk . . .	680	55	518
Papiros és papiros áruk	7.321	1.477	921
Kaucsuk és gutapercha, és ily készitmények . . . , ...	1.549	121	73
Viaszos vászon és viaszos tafota .	561	124	43
Bőr- és bőráruk	24.561	2.207	3.928
Szücsáruk	2.790	122	944
Fa- és csontáruk	8.463	1.268	1.883
Üveg és üvegáruk	3.005	1.706	284
Kőáruk	3.049	248	146
Agyagáruk	2.811	1.565	152
Vas- és vasáruk	26.348	6.504	5.874
Nemtelen fémek és ezekből való áruk	7.432	829	1.258
Gépek és géprészek	12.697	1.935	1.742
Kocsik és hajók	630	2	96
Mű- és hangszerek, órák, apróáruk .	27.781	1.436	1.930
Vegyészeti segédanyagok	4.010	340	1.553
Vegyészeti áruk, gyógy-, festő- és illatszerek	4.154	1.124	2.205
Gyertya és szappan	2.457	797	191
Gyujtószerek	1.066	174	787
Irodalmi és műtárgyak	8.022	—	1.032
Összesen .	328.712	69.409	51.003

* A vámot a behozatal sulya, illetve darabszáma után számitják. Miután egyes csoportokon belül különböző árukra, különböző vámtételek vannak, alapul a vámtarifa tételeinek csoportonkénti átlagát vettem, tekintetbe véve az egyes csoportok különböző áruinak behozatali arányát.

Ezek a számok világosan beszélnek és félreérthetetlenül ıtják, hogy mi Magyarország még ma is az osztrák iparnak. ıtria a fent felsorolt ipari czikkekből csaknem 329 millió t értékben importált a magyar piaczra, mig Magyarország nezen ipartermékek csoportjából mindössze 51 millió érték- exportált Ausztriába. Ez az 51 milliónyi kivitel pedig három ből áll, és pedig azokból az árukból, melyek az osztrák ırtból Magyarországon nem találtak fogyasztókra, s igy vissza- ek; azokból, melyek Magyarországra is kivülről jöttek, s igy az átviteli kereskedelemnek hoztak némi hasznot, s végül l a csekély maradék kontingensből, melyet tényleg Magyar- ıgon termeltek, s melynek nagyobb részét szintén az ide ztott nyersanyag és nem ipari termék képezi.

A Magyarország által Ausztriába exportált öntermésü ipari ékek tehát oly csekély mennyiségre mennek, hogy a nagy riai import mellett bátran el is hanyagolhatók. Ellenben az 9 millió értékü iparczikkbehozatal világosan szól, és össze hasonlitható az ausztriai piacznak általunk feljebb kimuta- magyar nyerstermény fogyasztásával, mely 65 millió forint ıyersterménymennyiséget képvisel. Tehát mig mi Ausztria termékeiből 329 milliónyi összeg értékü mennyiséget foga- be egy évben, addig Ausztria a jelen gazdasági politika tt 65 millió forint értékü nyersterményünket fogyasztja. gy e két szám szembeszökő különbségét annál jobban lás- arra is rá kell mutatnunk, hogy mig kimutattuk, hogy e illió értékü nyerstermény csak 6 millió forint áru tényleges ar termést tartalmaz (igaz, hogy ez csak 1893-ban volt, 1891-ben 36·1 millió, 1890-ben 46·7 millió volt az igazi ar termés ára) addig ez a 329 millió áru ipari termék em teljesen ausztriai gyártmány, mely amennyiben egy külföldi volna, ausztriai átdolgozáson, vagy kezelésen ment tül.

A közös vámterület ipari védvámjai tehát lekötik a magyar sztási területet Ausztria iparának, de a magyar termelés

számára nemcsak az osztrák, hanem maga a magyar fogyasztó terület sincs lekötve, lévén kiszolgáltatva a keleti nyerstermények belföldi konkurrencziájának. Ausztriának igen természetesen előnyös a gazdasági politika ilyen alakulása, mert amint a fenti tabellából kitetszik, ha ugyanazokat a védvámokat alkalmazná Magyarország saját külön vámterületén, melyek általános vámtarifánkban szerepelnek, s melyek az osztrák ipart igen, de a magyar ipart, melynek konkurrense és elnyomója a vámbelföldön van, nem védik, akkor Ausztria az 1893-iki áruforgalom ismétlődése esetén a magyar vámpénztárba 69·4 millió forintot fizetne be vám fejében. De az az áruforgalom nem ismétlődnék, mert akkor a magyar ipar annyira meg volna védve az osztrák konkurrencziától, hogy az osztrák gyárosoknak eszükbe sem jutna Magyarország fogyasztási piaczaira számitani. Igen csekély része az osztrák ipari termelésnek birná ki azt a vámot a magyar vámmentes belföldi forgalommal szemben s valószinü, hogy a 329 milliónyi osztrák import minimális összegre redukálódnék.

De a mai helyzetet feltétlenül jellemzi az az egy adat, hogy Ausztria közvetlen vámmegtakaritása csak ipari kivitele terén 4 millió forinttal nagyobb mint Magyarország brutto nyersterménykivitele. Ezek a beszélő számok érthetővé teszik azt, hogy miért ragaszkodik Ausztria annyira a vámközösséghez, de érthetetlenné teszik először azt, hogy miért hallatják újabban újra jajveszékléseiket az osztrák iparosok és kereskedők s másodszor azt, hogy azok az államférfiak, akik a közösségnek alapját megvetni vonakodtak, akik a szövetségnek ez ellen a formája ellen 1878-ban s később is vetot mondtak, hogyan nyugodtak annyira bele a mai helyzetbe, hogy még csak szükségét sem érzik a helyzet megváltoztatásának.

Mert hogy a mai viszonyok között a külső kereskedelempolitika nem a mi javunkra hajlik, az szövetségünk kimutatott árából és értékéből világosan kitetszik, s ez csak a kereskedelmi szövetségből folyó legitim haszon, s még meg sem emli-

ettük azokat az előnyöket, melyeket Ausztria szövetségünk belső forgalmából illegitim módon huz.

Mert vámszerződésünk 11. czikkének minden betüje Magyargyarország gazdasági megkárositására szolgál. A 11. czikk szerint a só- és dohányjövedék és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak, névszerint a szesz-, sör- és czukoradó, mindkét állam területén a megállapitott egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint fognak kezeltetni és azok csakis közös egyetértéssel változtathatók meg. Ez a czikk minden időben botránykövе volt az osztrák-magyar gazdasági szövetségnek, s ez a czikk okozza, hogy évről-évre belső gazdasági forgalmukban milliókkal meg milliókkal károsodik a kincstár és a magyar nemzeti gazdálkodás.

Mikor a szövetség megkötésénél kimondatott az, hogy a közösségbe csak az ipari termelésre közvetlen befolyással biró közvetett adók, nevezetesen a szesz-, sör- és czukoradó tartoznak, csakis Ausztria gazdasági előnyét szolgáltuk. Ezekben a czikkekben ugyanis olyan irányu az áruforgalom, hogy Ausztriának ezen az alapon fogyasztási adókban milliókat fizet a magyar fogyasztó, mig ellenben a fogyasztási adó alá eső czikkek, melyeknél a viszony forditva van, nem vonattak be a közösségbe, nehogy ezek révén Magyarország jusson némi nyereséghez.

Ezeknél a fogyasztási adóknál az adót az az államfél szedi, melynek területén a czikket termelik, s igy ha a másik állam területére visznek az illető czikkből, az az állam, mely a czikket fogyasztja, a fogyasztási adót a termelő államnak fizeti. Miután pedig ezekből a czikkekből Ausztria nagyobb mennyiséget importál Magyarországba, mint Magyarország Ausztriába, a magyar fogyasztó közönség nemcsak hogy az osztrák ipartermékek fogyasztása által már ipso facto táplálja az osztrák vagyonosodást, hanem még fogasztási adóját is Ausztriának fizeti. Mikor a szövetség megköttetett, nem vonták be a közösségbe a hus, bor stb. fogyasztási adót, mert ezeknél Magyarország áruforgalma Ausztriával szemben mindig aktiv, s igy ezeknél a czikkeknél

valószinüleg mi szedtünk volna Ausztriában fogyasztási adót, amit Ausztria valószinüleg nem türt volna olyan türelmesen, mint mi türjük harmincz esztendeje állandó megkárositásunkat.

Azonban Ausztria utóbb kiábrándult a szeszfogyasztási adó közösségéből, mert ennél a czikknél a mi áruforgalmunk aktivan fejlődött, ugy hogy például a legutóbbi években, 1890-ben 73.598, 1891-ben 100.704, 1892-ben 62.379 és 1893-ban 26.784 métermázsával nagyobb volt az Ausztriába irányuló szeszkivitelünk, mint az osztrák behozatal, s igy Ausztria fogyasztási adónál veszitett. Erre Ausztria megtalálta az utat a bajok orvoslására és saját inicziativájából kérte a fogyasztási adóknak a fogyasztási terület részére való biztositását — a szesztermelésnél. Ez lett volna a módja a közösségen belül is állandó károsodásunk elháritásának, de ezt a magyar kormány nem tette meg, mig Ausztria nem kezdte. S hogy Ausztria csak a szesznél tette, az magától értetődik, mert néki ott van haszna mellette. Igaz ugyan, hogy a legutóbbi évben (1894) véletlenül nekünk vált hasznunkra a szeszadóbiztositásról szóló 1894: XV. t.-czikk, mert az osztrák szeszbehozatal ez évben 20.821 métermázsával meghaladta szeszkivitelünket, de ez sem gazdaságilag nem örvendetes, mert szeszpiaczunk hanyatlásáról tanuskodik, sem öntudatunkat nem növelheti, mert azért mégis Ausztria fogott meg minket, s nem mi Ausztriát, mely az adott viszonyokhoz képest nagyon jól számitott, mikor a kérdést felvetette.

Egyebekben ha ez utolsó évben némileg rendeztetett is a fogyasztási adó illetékes elszámolása, az, hogy Ausztria és Magyarország szesztermelése egyenlő szabályok szerint kezeltessék, már magában véve gazdasági nonsens. A magyar szesztermelés nagyobbára nagyipari szeszfőzésben áll, mig Ausztriában inkább a mezőgazdasági szesztermelés a tulnyomó. Már pedig köztudomásu dolog, hogy a mezőgazdasági szesztermelés a nagyipari szesztermeléssel szemben mindig bizonyos kedvezményekre szorul, s ezért minálunk is bonifikáczióban részesül az állam részéről. Ezek a bonifikácziók a közös vámjövedelmekből fizettetnek;

miután pedig Ausztriában nagyobb a mezőgazdasági szeszipar, mint Magyarországon, Ausztria a közös vámjövedelmekből nagyobb bonifikácziókat húz, mint a magyar szeszipar. Ezzel az a viszony áll elő, hogy *Ausztria mezőgazdasági szeszíparát mi készpénzzel ámogatjuk, hogy ekképen versenyképessé tegyük saját szeszternelésünkkel szemben!*

És történik ez akkor, mikor Ausztria több szeszt hoz be Magyarországra, mint a mennyit tőlünk kap, s igy már a fenti zámitás szerint magán a vámon is mintegy másfél millió frtot akarit meg, s mikor a közös vámterület kereskedelmi politikája magyar szeszkivitelnek egyetlen fogyasztó piaczot sem tudott s akart szerezni. Ehhez járul az is, hogy Ausztria lassanként gész szeszfinomitási iparunkat elragadja azáltal, hogy vasuti olitikája segélyével a galicziai nyers szeszt Bécs felé tereli, mi kénytelenek vagyunk ugy Ausztriával, mint a vámkülfölddel zemben meghátrálni. Külföldi piaczaink közül maig már csak örökország és Bulgária csekély fogyasztási kontingense maradt ieg, melyek szintén nem sokáig lesznek a mi piaczunk, mert gyrészt a szeszipar ott is fejlődött, másrészt más államok, evezetesen Oroszország a közlekedési eszközök olcsóságával, kereskedelmi politikájuk helyes irányitásával könnyen tultesznek ijtunk.

De magában a szesztermelés egyértelmüleg megállapitott kongentálásában van az egyik főhiba, mely a magyar szeszgyárak inyatlását, a szeszipar pangását idézi elő. Az 1888: XXXIV. cz. szerint a szesztermelés a fogyasztási adó kisebbik tétele ellett a közös vámterületen 1.878,000 hektoliterben van kongentálva. Ebből Magyarországra 872.542 hl., Ausztriára pedig 7.458 hl. esik, a többi (8,000) Bosznia-Herczegovina kontinnse. Ez a kontingentálás a főoka annak a tultermelésnek, ely a monarkiában tapasztalható. Például csak a mult (1894.) ztendőben szeptember 1-én Magyarországban 98.390 hektoliter iradt készletben, ahelyett, hogy a fogyasztás még nem kontinntált szeszt is igénybe vett volna. Egész más politikát üzhet-

nénk mi, ha szesztermelésünkkel magunk rendelkezhetnénk s nem lennénk a közös eljárás nyügének alávetve.

Sokkal nagyobb a károsodásunk a czukoripar terén. A czukoráruforgalom Magyarországra nézve Ausztriával szemben nagymértékben passziv, s miután a czukor fogyasztási adóját is az az állam szedi fel, amely a czukrot termeli, az osztrák czukrot fogyasztó magyar közönség Ausztriának fizet fogyasztási adót. A kivitelnél viszont a kiviteli prämiumok költségei közös vámjövedelmekből fedeztetvén, a kvóta aránya szerint oszlanak meg a két állam között. De az osztrák gyárak tetemesen több czukrot visznek ki, mint a magyar gyárak, s így ismét az a viszony áll elő, hogy az osztrák termelést mi készpénzzel segélyezzük, csakhogy könnyebben hághasson a magyar termelés nyakára.

Hogy pedig ennek a károsodásunknak mérvét felbecsülhessük, vegyük elő az áruforgalmi adatokat. A mult évben (1894) Magyarország czukortermelési adóval illetett minden nemü czukortermékekből 92.204 métermázsát vitt ki Ausztriába. Viszont Ausztriából Magyarországra 411.959 mm. czukrot hoztak. A czukor métermázsája után az állam 11 frt fogyasztási adót szed. Ez adatok szerint tehát Magyarország 1894-ben itt elfogyasztott osztrák czukor után Ausztriának fogyasztási adó fejében 4.531.549 forintot fizetett, mig Ausztria Magyarországnak az ott fogyasztott magyar czukorért csak 1.014.244 forintot szolgáltat fogyasztási adóképen. Igy hát Magyarország csak abususképen szedett fogyasztási adó fejében 3.517.305 frtot fizetett Ausztriának.

A kiviteli prämiumoknál ismét károsodunk. A jutalmak nyujtása ugyanis a közös vámjövedelmekből történik. A kivitt czukor mennyisége után métermázsánként 1 frt 50 kr. — 2 frt 30 krt fizetünk kiviteli jutalom fejében. Az osztrák-magyar monarkia összes kivitele olyan czukrokban, melyek bonifikácziókban részesültek 4.401.679 métermázsára rúg. Ebben benfoglaltatik Magyarországnak a vámhatáron kivitt, bonifikáczióban

részesült czukor mennyisége is, mely 251.031 métermázsát tett. A négy és fél milliónyi összkivitel bonifikácziója mintegy kilencz millió forintra ment. Ebből azonban négy millió forintnyi teher, miután a prämiumok összege nem tehet ki öt milliónál többet, kivettetett a termelt gyárakra. Igy hát, hogy a kivetésnél ujólag származott anyagi hátrányainkat ne is tüntessük fel, magánál az öt milliónyi prämiumnál is károsodunk. Mert az öt milliónyi bonifikácziónak, a kvóta aránya szerint 31.4%-át mi fedezzük, s ez 1,570.000 frtot tesz ki. Ellenben a részesedésünk olyan, amilyen a magyar és az osztrák czukorkivitel aránya. A magyar czukorkivitel a fenti adatok szerint az összes monarkia kivitelének 5·7%-át tette, s igy az öt millió forintnyi prämiumból a magyar termelőknek csak 285.000 frt jutott. Ha ez élvezett összeget a fizetett összegből levonjuk, azt látjuk, hogy mi 1,285.000 frtot fizetünk osztrák gyáraknak azért, hogy ők czukorkészletüket a vámkülföldre exportálhassák. Ez azonban nem elég, mert azután jön a bonifikácziók 5 milliót meghaladó részének visszafizetése, melyre nemcsak a kivivő, hanem mind a termelő gyárak kötelezvék. Ez a visszafizetés eredményezi azt, hogy a magyar gyárak összesége évről-évre nagyobb összeget fizet vissza, mint amennyit a kivivő magyar gyárak bonifikácziók fejében felvettek, igy tehát mi hozzájárulunk ugyan a prämiumokhoz több mint 32%-kal, de abból egy krajczárt sem látunk viszont.

E szerint csak a czukoradónál és kiviteli bonifikácziónál egy évben több, mint öt millió forintot fizetünk jogtalanul Ausztriának, a mi a mai állami kamatozási viszonyok szerint azt jelenti, hogy Ausztriának Magyarországon 125 millió forint 4%-kal kamatozó tőkéje van elhelyezve „magyar czukorfogyasztás és az osztrák czukoripar pártolása“ czim alatt.

A sörnél körülbelől ugyanez a számitás tehető. A sör áruforgalma reánk nézve szintén passziv Ausztriával szemben, s miután a söradó is a termelésnél szedetik, s a termelő azt az adót, melylyel őt az állam sujtja, áthárítja a fogyasztókra,

az a viszony áll elő itt is, hogy a melyik állam a másiknak sörét fogyasztja, az annak adófizetőjévé lesz. Miután pedig mi Ausztriának több sörtermékét fogyasztjuk, mint Ausztria a mienket, mi Ausztriának fizetjük a fogyasztási adót sörfogyasztásunk után. Ennek az adózásnak mérvéről fogalmat ad csak a legutóbbi (1894) áruforgalmi statisztika is, mely szerint mi Ausztriába 1894-ben 4.429 mm. sört vittünk ki, s onnan 261.041 métermázsát hoztunk be. Tehát mi Ausztriának 256.612 métermázsa sör után fizettünk fogyasztási adót, a mi azt jelenti, hogy az itteni sörfogyasztásra kivetett adóból mintegy 800.000 frt ment illetéktelenül Ausztriába. S igy a magyar állampénztár csak e tétel alatt ily összeggel károsodik.

A mi már most a só- és dohányjövedéknek közös szabályok szerint való kezelését illeti, az szintén nagyon káros a magyar közgazdaságra nézve, de az állampénztárt is hatalmasan kárositja. A sómonopolium már magában véve olyan dolog, mely közgazdaságilag nem helyeselhető, s csak financzszempont adja meg némileg jogosultságát, mert olyan közvetett adót vet a közönségre, mely nem nagyon érezhető és mégis nagy állami jövedelmet képvisel. Azonban a sófogyasztás olcsósága a mezőgazdasági termelésre rendkivül nagy kihatással bír. Az állatok sóval tartása a gazdának igen sok pénzébe kerül, s igy természetes, hogy a só drágasága mellett a gazda sóadagait a szükséges mennyiségre szoritja le. Már pedig ismeretes tény, hogy az állati betegségek tulnyomó része olyan gyomorbajoktól származik, melyeknek a bőséges sótáplálékkal elejét lehet venni. Bizonyos az, hogy ha a marhasó adómentes, vagy legalább sokkal olcsóbb lenne, a marhabetegségek minimumra redukálódnának, a mint azt Anglia példája mutatja, hol 1825-ben megszüntették a só adóját s ez által, mellőzve minden más nagyobb mérvü sóhasználatra szoruló termelési ág fellendülését, azt is elérték, hogy az állati betegségek ideális csekély mérvre redukálódtak. De állampénztárunknak bizonyára szüksége van arra a évenkint mintegy 13 millió forintra rugó sójövedékre. Hogy ez

a jövedelmi forrását egészen el ne veszitse, ám tartsa fenn az emberi fogyasztásra szánt só adóját, de mentesitse az ipari és mezőgazdasági czélokra használt sót. Ez annál inkább lehetséges, mert az állam saját üzemében tartott só telepei után akkor is huzhat vállalkozói nyereséget, ha ezeket a termelési czélokra használt sómennyiségeket a mostani áron jóval alul szolgáltatja. Az állam a sótermelésnél mintegy 2·5 milliónyi költségen 13·3 milliónyi tiszta nyereséget hajt be, tehát a sót termelési árának több mint ötszörösén adja tovább. Ekképen, ha például Ausztriából sót hoznak hozzánk, mi az osztrák állampénztárnak fizetjük ez óriási adót. Már pedig a közös rendelkezések arra irányulnak, hogy a sónak ára akkép legyen szabályozva, hogy a szállitás Magyarországból Ausztriába és viszont ne legyen jövedelmező üzlet.

Igen ám, de a mi nem nagyon jövedelmező a magánfeleknek, az lehet jövedelmező az állampénztáraknak, amint a jelen eset is mutatja, mert Ausztriából mégis hoznak hozzánk sót (1893-ban 31.533 métermázsát, mig mitőlünk 1.227 métermázsát vittek át) a melyért azután az érték ötszörösét meghaladó adót mi Ausztriának fizetjük. Okvetlenül szükséges volna, hogy a sójövedék tekintetében külön rendelkezhessünk, mert a mi mezőgazdasági termelésünk iránt mi sokkal több kötelességgel tartozunk, mint Ausztria, s ha más nem is, de ez okvetlenül elég ok arra, hogy Ausztriától függetlenül állapithassuk meg a sóárakat a mezőgazdasági termelés javára.

Ezeken a kézzelfogható és pénzértékben kiszámitható kárjainkon kivül még a gazdasági intézményeknek egész sorát sorolhatnók fel, melynél a közösség reformra szorul. Maga a konzuli intézmény, mely kereskedelmünk külföldi érdekeit van hivatva fejleszteni, illetve védeni, daczára annak, hogy a közösség alapján az intézmény költségeinek fedezésében részt veszünk, nem a mi érdekeinket, hanem Ausztria érdekeit képviseli, s még csak nem is osztrák-magyar konzulátus, hanem ugy müködésére, mint érzelmeire nézve osztrák. Kereskedelmi képviseletünket a

külföldön szerveznünk kell, mert talán már mégis eljött volna annak az ideje, hogy az egész külföld ne csak Ausztriáról, hanem Magyarországról is halljon valamit.

Hajózási és más közlekedési kérdéseink forma szerint valamiképen önállóságra vergődtek; de ezeknél is folytonosan azt kell tapasztalnunk, hogy Ausztria a tarifa politikának minden eszközeivel gazdasági érdekeink kijátszására törekszik, nem mintha szövetségesek volnánk, hanem mintha kimondott gazdasági háborut viselnénk egymással. A szabadalmi ügynek az 1893: XLI. t.-cz. által történt önállósitása felment az alól, hogy e kérdésre bővebben kitérjünk.

Ami a két állam között fennálló valuta-összeköttetést illeti, arra nézve a közösségre vonatkozólag általánosságban nem igen lehet kifogásunk. A valuta-rendezés keresztülvitele, ha érdekünk, akkor közös érdekünk. Magyarországnak éppen annyira áll érdekében az állami készfizetések felvétele, mint Ausztriának, s ha egy a czélunk, az együttes keresztülvitel ellen mi kifogás sem eshetik. Nem ugy azonban a bankkérdésben, ahol ismét a két állam versenyző gazdasága áll szemben. A közös jegybank tarthatatlan már közösségénél fogva, s nevezetesen tarthatatlan az állapotunk a mai osztrák-magyar bankkal szemben, amely tapintatlan és sokszor ellenséges bankpolitikájával a magyar érdekeknek mindig ellene dolgozott. Nagyon is messze vezetne a jegybankkérdésnek tárgyalásába bele mennünk, s talán kevés hasznot is hajtana, mert annak, a mit mi önálló nemzeti jegybanknak képzelünk, még ma sajnos nem jött el az ideje, az osztrák-magyar bankon pedig toldozhatunk-foldozhatunk, de abból a magyar nemzetgazdaságnak megfelelő intézményt soha sem fogunk kapni. A mig közös banknál lesznek e két ellentétes gazdasági kulturáju államnak érdekei letéve, addig ha tapintatosabb elbánásra talán igen, de teljes kielégitésre soha sem számithatunk.

Nem hagyhatjuk még szó nélkül a biztositó társaságokkal szemben követett eljárásunk paritását sem. Szövetségünk, és az ebből folyó 1878. XXII. t.-cz. értelmében az osztrák biztositó

társaságok belföldieknek lennének veendők, és a belföldi társaságokkal hasonló eljárásban lennének részesitendők.

Mindazonáltal a tényleges paritás hiányzik a két állam intézeteivel szemben követett eljárásban. Az osztrák biztositó társaságok Magyarországon bármikor állithatnak fel fiókintézeteket, s ezt csak be kell jelenteniök. E bejelentés semminemü ellenőrzéssel nem jár, s a mint az intézet igazolja, hogy Ausztriában konczessziója van, itt a bejelentéssel ipso iure megkapja az engedélyt a fiókintézet felállitására.

Egészen másképpen van ez Ausztriában, a hol nem a bejelentés, hanem az engedély szükséges uj intézet létesitéséhez. Ha egy magyar biztositó intézet Ausztriában meg akar telepedni, hiába igazolja azt, hogy már Magyarországon rég idő óta áll fenn, ott a bejelentés nem elegendő, hanem a konczesszió rendszere lévén elfogadva, a magyar intézetnek is konczesszióért kell folyamodnia. Hogy ezt a konczessziót az intézet megkapja-e vagy sem, az nem attól függ, hogy az illető közeg, melyhez a folyamodás kerül, bebizonyodik-e a társaság szoliditásáról, üzemképességéről és tisztességes üzeméről, hanem attól, hogy annak az osztrák közegnek tetszik-e vagy nem egy uj magyar intézetet Ausztriába bebocsátani. Szóval az engedélyezés megtagadására elég annak kinyilatkoztatása, hogy már elég biztositó társaság van Ausztriában, több nem kell.

Hogy ez a viszony paritásos viszony-e, azt hiszem, bárki is megitélheti. Hogy paritásos-e az, ha egy állam a másiknak biztositja biztositási vállalatainak szabad megtelepedési jogát, a másik pedig egy hivatalnok tetszésére bizza az engedélyezés jogát.

Ha pedig e tények igy állitják elénk a két állam viszonyát, méltán merülhet fel a kérdés, hogy meg kell-e nekünk adnunk az osztrák eljárással szemben azt a kedvezményt, mely az osztrák intézeteknek belföldiekként való tekintésében rejlik. Nem akarok e kérdés jogi természetének bővebb fejtegetésébe bocsátkozni, de véleményem szerint ez a paritás nem paritás, és igy

nemcsak jogunk, hanem saját intézeteinkkel szemben kötelességünk az osztrák földet e viszonyokra vonatkozólag külföldnek tekintenünk és az osztrák társaságokat a külföldi vállalatok közé soroznunk.

E paritás hiánya különösen mutatkozik azokban az esetekben, ha például magyar vegyes társaságok akarnak Ausztriában megtelepedni. Ezt t. i. nem csak az illető közegnek áll jogában nem konczedálni, hanem egyenesen állami rendelkezés folytán nem is konczedálhatja. Mert Ausztriában az 1880. évi regulativum megtiltja vegyes társaságok alapitását, s éppen ezért van, hogy ugyanaz a biztositó társaság, mely Magyarországon pl. tüzet és életet biztosit, mint *egy* intézet, Ausztriában, ha meg akar telepedni, kénytelen két társaságot, külön tüz- és külön életbiztositó társaságot fentartani.

Ez paritás ugyan abban a tekintetben, melyben a törvény kifejezetten rendelkezik, t. i., hogy mindkét állam a szövetséges állam biztositó társaságaival szemben saját területén belül úgy jár el, mint saját társaságaival, de nem paritás a szó igazi értelmében, s igy vagy kongruens törvényeket kell hoznunk e kérdésben, vagy külföldieknek kell tekintenünk egymás biztositó társaságait. Mert hogy mi szabad teret nyissunk az osztrák társaságoknak, ők pedig elzárhassák sorompóikat a mi intézeteink előtt, az nem lehet két szövetséges állam egymáshoz való viszonyának alapja.

Azt hiszem, hogy az itt előadottakkal eléggé megvilágosi-
ottam a kérdést ahhoz, hogy mindenki meggyőződhessék a mai
ıelyzet tarthatatlanságáról, s mindenki beláthassa az intézkedés
zükségességét azzal a szövetséggel szemben, mely mai alakjá-
ɔan csakis Magyarország állandó károsodásával tartható fenn.
Az a frigy Ausztriával, mely helyes arányok mellett kétségkivül
idvözitő lehetne, határozottan káros mi reánk nézve akkor, ha
Ausztria politikai hegemóniája hallgatagul elismertetik vámterü-
etünk gazdasági külpolitikájánál, s ha Ausztria gazdasági túl-
úlya a vámterület belső forgalmánál elnyomja termelésünk
zámtalan ágát, s megkárositja kincstárunkat a közös ügyek
ıinden ágazatában.

Amilyen kivánatos volna tehát a közös vámterületnek, mint
ɔgyasztó területnek megtartása termelésünk egynémely ágára
ézve, éppen annyira tarthatatlan a helyzet olyan feltételek
ıellett, melyeket előbbi fejezetünkben mutattunk be, s melyek-
él a közös fogyasztási piacz ára egyáltalán nem felel meg
ınak értékének. A teendők nagy általánosságban tisztán álla-
ık előttünk. A czél csak az lehet, hogy a fogyasztási terület-
ől minél nagyobb tért és minél olcsóbban tartsunk meg, s hogy
zok az emergens károk, melyek minden rekompenzáczió
lkül hárulnak ránk, s csupán a szövetség megkötésénél tanu-
ott ügyefogyottságunknak köszönhetünk, elhárittassanak.

Okvetlenül tágitanunk kell azon a viszonyon, mely minket
gyon is szorosan fűz össze az örökös tartományokkal, s az
ami teendők terén vissza kell szereznünk állami szuverénitá-
nknak azt az ideiglenesen feláldozott részét, melyért semmi-
mü ellenértéket nem kaptunk.

Szuverén szerződési jogunk meg van, s ebből kifolyólag első sorban az a kérdés merül fel, hogy a közös vám- és kereskedeli szövetséget Ausztriával egyáltalán meg *akarjuk-e* újitani, vagy sem. Miután minden államnak, mely saját föld- és ipari termékeit nem emészti fel, arra kell törekednie, hogy termelési feleslegeinek fogyasztási piaczot szerezzen, s miután a vámmentes fogyasztási piaczok a termelőre nézve nagyobb előnyt biztositanak, mint azok a piaczok, melyek a bevitelnél elvámolják az árut, kétségtelen, hogy a *termelők érdekében lehetőleg ragaszkodnunk* kell a vámterületi közösséghez, s ennek most nyújtott fogyasztási esélyeit nem szabad könnyelmüen feláldoznunk. Viszont azonban a nemzeti gazdálkodás más ágai is figyelemben részesitendők, s magát az állam fiskális szempontját sem szabad szem elől téveszteni. Amint az a szövetség, mely egyes termelési ágaknak piaczot nyújt, más oldalt túlnyomólag kárositja a társadalmi és állami gazdálkodást, habozás nélkül fel kell mondanunk azt a szövetséget annál is inkább, mert az önálló vámterület létesitése esetén ezeket a kedvezményeket gazdasági politikánk czélhoz illő irányitásával amugy is többé-kevésbbé kieszközölhetjük. Ha tehát be is látjuk azt, hogy a vámterület közössége mi reánk is bir némi előnynyel, s ezt az előnyt könnyü szerrel feláldozni nem akarjuk, habozás nélkül kell arra az esetre, ha szövetségünk kedvezőbb feltételek mellett meg nem volna köthető, a szövetség felbontására, s az önálló vámterület létesitésére godolnunk.

Hogy az önálló vámterület felállitásánál minő szempontokat kell szem előtt tartanunk, annak megvitatása nem tartozik feladatunk keretébe, mert a közbenső vámsorompók felállitása csak akkor képezheti szerintünk gondolkodás tárgyát, *ha a fennálló szövetségünknek előnyös feltételek mellett való meghosszabbitása nem volna eszközölhető.* Az erről való beszéd pedig egyelőre korai volna.

E szerint a szövetség megujitása lehet egyelőre az egyedüli helyes tárgyalási kiinduló pont, s ha a megoldásnak ezt a módját veszszük szemügyre, azt két szempontból kell vizsgál-

nunk, a gazdasági külpolitika szempontjából és a közös belügyek szempontjából. A gazdasági külpolitika kérdésének megoldásánál két vélemény merülhet fel; először a *kereskedelmi- és vámpolitika közösségének fentartása olyan garancziák nyujtásával, melyek a magyar gazdasági érdekek jövendö méltánylását a kereskedelmi politikának minden fázisai között, a szövetség megkötésekor kétséget kizárólag biztositják*, másodszor a *teljes különválás a kereskedelmi- és vámpolitikában, a közös fogyasztási terület megtartása mellett.*

A belügyek rendezésénél egységes intézkedés nehezen foganatositható, s az egyes kérdéseknél külön-külön elintézési módozatok hozhatók javaslatba. A közös gazdasági belügyek tekintetében a vámszövetség meghosszabbitása esetén egyetlen főelv állitható fel, s ez a *szeparáczió elve,* melynél fogva e kérdések rendezése lehetőleg az államok szuverén akaratának tartassék fenn, s csak a mennyiben az egyenlő vagy hasonló elintézésre nézve esetről-esetre megállapodnak, létesittessék bizonyos közösség vagy egyértelmü elintézés az államok gazdasági kérdéseiben.

Az osztrák-magyar monarkia kereskedelmi külpolitikája, mint már feljebb alkalmunk nyilt kimutatni, egyáltalán nem felel meg a magyar nemzeti gazdálkodás jellegének és igényeinek. Túlnyomólag agrárius termelésünk a nyugat felé tendál, mig Ausztria ipara a keleten keres piaczokat. A nyugati államok agrártermelésüket megvédendő nem engedik be a magyar termést, ellenben Ausztria sem hajlandó a nyugati ipart, melyel az osztrák ipari termelés nem állja meg a versenyt, a monarkia piaczára engedni, s igy nem is hajlandó megadni a nyugati piaczoknak azt az ellenértéket, melyért azok agrár érdekeiknek egy részét károsodás nélkül feláldozhatnák.

A közös fogyasztási terület jog szerint arra lehet csak alapítva, hogy a monarkia terményeit a monarkia fogyaszsza el. Miután a kölcsönös gazdasági igények kielégitésére szükséges, hogy a fogyasztás a monarkia vámhatárain belül szükségszerüleg első sorban a benn termelt fogyasztási czikkeket használja fel, nem

volna megengedhető az az eljárás, mely a mai viszonyok között a vámpolitika terén gyakorlatban van, hogy a benn termelt termények a külföldi terményekkel állíttatnak sorompóba, s a versenynél a drágább hazai termelés az olcsóbb, és még a vám- és szállitási költségek beszámitásával is olcsóbb vámkülföldi termeléssel szemben hátrányban részesül. A külföldi nyerstermenyeknek behozatala a közös fogyasztási területre csak akkor engedhető meg a vám- és kereskedelmi szövetség alapját képező elveknél fogva, ha a belföldi termelés teljesen felhasználtatik, s a fogyasztás igényeit kielégiteni nem képes.

A vámkülföld nyersterményeinek behozatala természetesen hatalmasan kárositja a magyar termelőket, s csak az osztrák fogyasztásnak és az osztrák iparnak válik hasznára, a fogyasztási czikkek, s az ipari feldolgozás alá kerülő nyerstermények árcsökkenését idézvén elő. Az a gazdaság-politikai irány pedig, mely egyrészt a nyerstermények bebocsátásával az osztrák ipar és fogyasztás hasznára válik, más oldalt az idegen iparczikkek kizárásával ismét az osztrák iparnak használ, és kárára van a magyar fogyasztó közönségnek, mely kénytelen az osztrák gyártmányokat azon az áron elfogadni, melyen az idegen gyártmányok szállitási és vámköltségekkel tetézve kaphatók. Igy tehát mai külkereskedelmi politikánk határozottan kárunkra van, s a szövetség esetleges meghosszabbitásánál megváltoztatandó.

De kérdés, hogy a külkereskedelmi politika megváltoztatása és javunkra való forditása lehetséges-e a nélkül, hogy ismét Ausztria ne kerüljön ugyanabba a helyzetbe, mint aminőben ebben a tekintetben jelenleg mi vagyunk. Mert hogyha a monarkia vámterületéről kirekesztjük a keleti államok nyersterményeit, azok retorzióképen megtagadják piaczukat a monarkia ipari termelésétől, amint a nyugoti államok védekeznek nyersterményeink behozatalával szemben ma, a monarkia védvámpolitikája korában. Ha pedig Ausztriának a magyar mezőgazdaság kedvéért ipari érdekeinek egy részét kell áldozatul hoznia, kérdés, hogy Ausztria fentarthatónak tartja-e a közös vámpolitikát. És ez bizonyára

nagyon érzékenyen érintené Ausztriát, mert az osztrákok nincsenek hozzá szokva ahhoz, hogy a magyar nemzeti gazdálkodást önczélu gazdasági és nemzeti funkcziónak nézzék, mely nem csak Ausztria kiszolgálására van hivatva, hanem némi jogokkal s bir. Ez a kérdés pedig okvetlenül fel fog merülni, bármilyen garancziát is kérjünk érdekeink méltánylása iránt.

Az agrár érdekek a külügyi gazdasági politikában csakis az ipari kiviteli érdekek rovására istápolhatók. A belföldi társadalmi gazdálkodás terén az agrár és ipari érdekek szemmel tartása egyformán eszközölendő, mert az őstermelés intenzitását csak az ipari termelés fejlesztésével érhetjük el, s viszont az ipari termelés fejlődése csak olyan fogyasztók között képzelhető, kik termelésük körében nem nélkülözik a munka legszükségesebb gyümölcseit, kiket, ha mint esetünkben tulnyomólag őstermelők, az őstermelés jövedelmezősége nagyobb fogyasztásra képesit. De a külföldi értékesités terén egyszerre két irányu politikát követni lehetetlen, és nem is szükséges. Lehetetlen azért, mert a termelési feleslegek értékesitésére való törekvés a fő irányitó rugója minden észszerü gazdasági külpolitikának, s ha egy államnak nagyobb ipari kivitele van, nem követhet agrárius külpolitikát, viszont pedig nem engedhet be más kiváltképp ipari termeléssel biró termelőt piaczaira; mig egy agrárkivitellel biró nemzet nem kereshet más agrár nemzetet földterményeinek fogyasztójául. De nem is szüksékes, mert a par excellence agrárállamok, minő mi is vagyunk, nem birnak olyan ipari fejlettséggel, mely a külföldi piaczokat szükségessé tenné. Az az eset például csak minálunk forog fenn, hogy iparunknak, mely saját fogyasztó piaczunkon nem tudja az osztrák ipart kiszoritani, más államokban keresünk fogyasztó piaczokat. Ez nem a gazdasági politika helytelen felfogásából, s még kevésbbé gazdasági szükségességből származik, hanem csak kényszerü politikája a magyar kormányoknak, melyek a szövetséges Ausztria sulyával szemben a szerződések megkötésénél semminemü ellensulyozó eszközökkel nem rendelkeznek, s melyek ezt az okot

jobb meggyőződésük ellenére hangoztatják az ellenzéki támadások elhárítására. Mert az képtelen gazdasági politika volna egy politikáját önállóan intéző állam részéről, hogy akkor keressen külföldi fogyasztó piaczokat saját iparának, mikor saját fogyasztási piaczait sem képes saját iparának meghóditani.

Minékünk is iparunk fejlesztése czéljából az volna első kötelességünk, hogy a magyar piaczot a magyar ipari termelésnek biztositsuk, s csak akkor, ha ipari termelésünk meghaladja iparczikk fogyasztóképességünk mérvét, érkeznék el az ideje egy esetleges ipari külpolitikának. Ez pedig még nagyon messzire van, s a közös vámszövetség mellett valószinüleg nem is fog bekövetkezni egyrészt azért, mert az osztrák ipar, ha csak nagy gazdasági átalakulások nem fognak nem várt hatásokat előidézni, még hosszu ideig nyomni fogja a magyar ipari termelést, másrészt pedig azért, mert a mint a magyar piaczokon a magyar ipar fog tért foglalni, értéktelenné lesz Ausztriára nézve a közös vámterület, s ennek felbontását Ausztria haladéktalanul sürgetni fogja. Az iparnak tehát észszerü politika mellett még a belföldön kell fejlődési teret keresnie, s a külpolitikának az agrártermények elhelyezésére kell irányulnia.

Hogy ha tehát nemzeti gazdálkodásunk előnyös alakitása kormányunknak szivén fekszik, okvetlenül az agrárius külpolitikára kell fősulyt fektetnie. Ez pedig Ausztria ipari politikájával meg nem férhet. Carey azt mondja, hogy különbözőség nélkül nincs forgalom. A carolinai gyapottermelő nem áll üzleti összeköttetésben a georgiai gyapottermelővel, az illinoisi farmer nem köt üzletet az indiaival. Ohio és India földmiveléssel foglalkoznak, s nyersterményeket exportálnak, nincs tehát szükségük egymás piaczára, és egymás termelésére. Mi is nyersterményeket viszünk ki, tehát nincs szükségünk a román, vagy az orosz nyersterményekre, viszont Ausztriának nincs szüksége a német iparra, mely ha reázúdul, saját piaczain elnyomja az osztrák termelést. Igy tehát közös külpolitika mellett okvetlenül károsodik vagy Ausztria, vagy Magyarország.

Ellenben a két államnak igenis szüksége van egymás termelésére. Ausztria iparának és fogyasztóinak a magyar nyerstermelésre, a magyar őstermelőnek és fogyasztónak még ma az osztrák iparra. És ez képezi a szövetség alapját. A közös belső gazdálkodás, *a közös fogyasztási terület lehet csak czélja két ellentétes gazdasági kulturáju állam szövetségének, de a közös külpolitika nem.*

Hogyha a közös fogyasztási területet két ily nemzet a közös gazdasági külpolitika nélkül elképzelni nem tudja, akkor az egyiknek okvetlenül fel kell áldoznia jogos igényeinek, és aspiráczióinak egy részét. Hogy ez az egyik eddig mi voltunk az bizonyos, hogy mi maradni nem akarunk, az kétségtelen. Hogyha Ausztria, melynek Magyarországon a fenti számitások szerint nagyobb ipari piacza van, mint nékünk Ausztriában mezőgazdasági piaczunk, kész a gazdasági külpolitika terén valamelyes áldozatokat hozni Magyarország agrár érdekei kedvéért, ugy a méltányosságnak elég van téve, s Ausztria még mindig jó árban jut a magyar fogyasztó piaczokra. Ha azonban Ausztria nem hajlandó a magyar igények jogosságát elismerni, s megmarad a mai status sértetlen fentartása mellett s igy Magyarországot azon kivül, hogy a vámterület belső gazdasági forgalmánál hátrányosabb szerepe van, a külső politikánál is továbbra másodsorba kivánja helyezni, akkor a magyar nemzetnek le kell vonnia a gazdasági mérleg konzekvencziáit, és meg kell szüntetnie a gazdasági külpolitika közösségét, természetes alapjaira redukálván az eddigi mesterséges szövetséget, s csakis a közös fogyasztási területet tartván fenn a gazdasági külpolitika közösségének megszüntetésével.

Ha Ausztria hajlandó azokra a csekély áldozatokra, melyeket külpolitikánk közösségének fentartása esetén okvetlenül követelnünk kell, s melyek velünk szemben nem is áldozatok, hanem természetes rekompenzácziók az Ausztriának nyujtott gazdasági előnyökért, akkor ezekre nézve olyan garancziákat kell már a szövetség megkötésekor lekötnünk, melyek a mi

gazdasági viszonyaink követeléseinek megfelelő külpolitikát feltétlenül biztositják.

Ezek a garancziák főbb elveikben nem lehetnek mások, mint az osztrák-magyar fogyasztási területnek a Balkán és Oroszország nyers terményeivel szemben való elzárása mindaddig, mig a közös vámterület fogyasztási igényeit a monarkia őstermelése kielégiteni képes. Hogy ez mily módon és milyen mérvben történjék, annak részletezése nem tartozik e munka keretébe. De az okvetlenül szükséges, hogy a keleti államok őstermelésével szemben erős prohibitiv vámok emeltessenek, melyek megakadályozzák azt a beözönlését a keleti ősterményeknek, mely a magyar termények árát állandóan és érezhetően nyomja. A folyó év első hat hónapjában csak a román és az orosz gabonabehozatal a tavalyi 21 millió métermázsáról 34 millió métermázsára emelkedett. A gabona beözönlés ez állandó emelkedése pedig nem akar megállapodni, s a keleti államok mindinkább felismerik azt a kedvező helyzetet, melybe őket Ausztria iparpolitikája a mi mezőgazdaságunk rovására juttatta. S ez az emelkedés az oka annak a gabonaárdepreszsziónak, mely napról-napra érzékenyebben sújtja a gazdát, s közvetve a nemzeti s az állami gazdálkodást.

Amig a magyar gabonából csak egy szemet is ki kell vinnünk az európai piaczra, addig alá van vetve gabonánk a a nemzetközi áralakulásnak. De minékünk, ha a közös vámterület árát megfizetjük Ausztriának, annak előnyeihez is jogunk van, s ez előnyök legfontosabbika az, hogy a közös vámterület el képes fogyasztani termésünket. E szerint mi nem vagyunk arra szorulva, hogy gabonánkat az európai áralakus sodrába dobjuk, hanem saját vámterületünkön körülárkolva magunkat, a gabonának azt az árát szabhatnók, mely e föld normális hozadékának, s a munka értékének megfelel. Ehhez pedig jogunk van, s hogy ezt elérhessük, erélyesen fel kell lépnünk az ellen, hogy balkáni és orosz gabonák hozzánk importáltassanak, s az olcsó és selejtes termék kiszoritsa értékesebb, de

drágább termésünket saját vámterületünkről, s a világpiaczra vetvén a felesleget, egész termésünk árát kiszolgáltassuk a világ gabonakonjunkturái hatásának.

Ha pedig azokat a garancziákat, amelyek a gazdasági külpolitika reánk nézve is méltányos irányitását biztosithatnák, Ausztria megadni vonakodik, de a közös fogyasztási területnek mindkét részre háramló előnyeit a felek feladni nem akarják, akkor felmerülhet a közös fogyasztási terület fentartása mellett a *különvált gazdasági külpolitika* eszméje.

A gazdasági külpolitika különválasztása annyit tesz, hogy az államok szabad kezet nyernek a vámpolitika tekintetében, s tetszésszerinti vámtarifákat és kereskedelmi szerződéséket kötnek. A gazdasági külpolitika ilyetén rendezését látjuk a Svéd-Norvég királyságoknál. Svéd- és Norvégország, mikor 1814-ben politikailag egyesültek, külön vámterület maradt, s maig is ugy Svédország, mint Norvégia megtartotta külön vámtarifáját és önálló vámtörvényhozását. A mellett azonban egymással szemben olyan kiváltságos kedvezményeket élveznek, melyek gazdaságilag is sokkal szorosabban füzik össze a két personal unios államot, mint bármely más két kereskedelmi szerződéses államot egymással. A svéd és norvég kormány a kereskedelmi szerződéseket együttesen köti meg idegen államokkal, s kifelé politikai és gazdasági egységet képeznek. De e szerződések külön-külön rendelkezéseket tartalmaznak, vagy legalább tartalmazhatnak az egyik és a másik államra vonatkozólag. Egyébiránt magát a svéd autonomtarifát nem is egyszerre állapitották meg a norvég vámtarifával, amennyiben a legutolsó svéd vámtarifa 1881-ből, a norvég 1882-ből való. Az együttesen kötött kereskedelmi- és vámszerződésekben határozottan kimondják azt, hogy a „legtöbb kedvezmény“ feltételében nem értődnek benn azok az előnyök, melyeket a két szövetséges állam egymásnak biztosit.

Félreismerhetlen ez államgazdasági rendszernek előnye minálunk. Ha Magyarország és Ausztria szoros belső gazdasági

szövetségre lép annélkül, hogy kereskedelmi külpolitikáját is egymáshoz fűzi, mindkét fél oly köteléket vesz magára, mely a gazdasági belfogyasztásra szánt áruk forgalmában mindkét félre nézve kedvezményeket biztosithat, mig a külpolitikában olyan szabadságra tesz szert, mely a két fél különböző irányu gazdasági külpolitikáját lehetővé teszi, s ezáltal a külpolitika irányitásában minden surlódást, minden féltékenységet és érdekharczot eleve mellőzhetővé tesz. Ausztria és Magyarország a mellett közösen jelentkezhetik a külfölddel szemben, közös szerződésekben köthet kereskedelmi viszonyt idegen államokkal, sőt közös általános tarifát is állithat fel, de e tarifának speciálisan egyik országot érdeklő tételeit a két állam különbözően állapithatja meg, s ezáltal minden károsodást, mely az egységes formákba szoritott különböző irányu tendencziák összeférhetlensége következtében egvik vagy másik félre mindig háramlik, legegyszerübben mellőzhetővé tesz. Ily módon a semleges vagy közös érdekü behozatallal szemben a monarkia közös vámtételeket, s ha ugy tetszik, *közös vámvonalat* is tarthat fenn, ellenben azokkal a termékekkel szemben, melyek egyik vagy másik államnak valamely speczifikus érdekét érintik, az egyes államok külön politikát követhetnek, s e czikkekre nézve a szerződő külállamokkal tetszésük szerint állapodhatnak meg saját külön fogyasztási területük részéről rekompenzácziókat nyujtva, vagy retorziókat alkalmazva.

Igen természetes, hogy a közös fogyasztási terület alatt valamely, a kereskedelmi szerződésnél szorosabb szövetség által összefüzött két államterületet értünk. A közös fogyasztási terület belső gazdasági viszonyaira természetesen kihatással vannak azok a szerződések, melyeket az egyes államok a külállamokkal ezekre a speczifikus érdekü czikkekre nézve kötnek, s igy e szerződések megkötésekor a két szövetséges államnak egymással is lehetőleg egyezségre kell jutnia. Az a záradék, melyet a svéd és norvég kereskedelmi szerződések mintájára, nekünk is alkalmaznunk kellene külkereskedelmi szerződéseinkben, s mely

szerint a más államokkal szemben engedélyezett legtöbb kedvezmény nem terjeszkedik ki a monarkia határain belül nyujtott kedvezményekre, lehetővé teszi, hogy a monarkia fogyasztási területének haszna tényleg kihasználtassék, s hogy mindkét állam azokból az érdekeiből áldozhasson, melyeknél legkönnyebben szenvedheti el a károsodást olyan érdekekkel szemben, melyeknek fentartását minden módon szükségesnek tartja.

Leplezetlenül kimondhatom, hogy az utóbbi megoldást, t. i. a gazdasági külpolitika különválasztását, gazdasági czéljaink elérésére alkalmasabbnak tartom, mert magából a két állam gazdasági állapotából logikusan folyik, hogy a két állam területe közös fogyasztási területnek felettébb alkalmas, de közös vámterületnek nem. S a megoldás ily módja mellett Magyarország immunissá tehetné magát a keleti államok gabonabehozatalával szemben, s kölcsönös megegyezés alapján az ausztriai fogyasztási területet is mentesitené, amiért mi szivesen hozunk bizonyos nemzetgazdasági áldozatokat más téren; igy a monarkia fogyasztási területét megszerezhetjük öntudatos alku szerint öldtermékeinknek. Ha pedig ezt Ausztria saját fogyasztóival és parával szemben nevezetes károsodásnak tartaná, akkor mi lhetnénk azzal a fegyverünkkel, hogy nyugat felé megnyitnók partermékfogyasztó piaczunkat, ami ismét a magyar fogyasztóak válna hasznára, s a magyar őstermelőnek is nyujtana kkora előnyt, minőt a közös vámterület mai formájában nyujt.

A mi már most a belső gazdasági ügyeknek elintézését leti, arra nézve érdekes előtanulmányképen használhatjuk a émet vámszövetség történetét, melynek folyamán a német állaok olyan kereskedelmi szövetségben állottak, mely mintául olgálhatna Ausztria és Magyarország közös érdekeinek kielégésére akképen, hogy a külön érdekek megvédése is biztositva gyen.

A század elején, mikor a napoleoni háboruk befejeződtek, német államokat a nemzetiségi eszme közelebb hozta egyáshoz, s az államok egyesitésére megindult mozgalom első

szüleménye a gazdasági szövetség megkötése volt. Poroszország 1818-ban általános vámvonalat állitott fel, melybe lassankint 15 más német állam is belépett. Ez a kezdetleges vámszövetség 1834-ben egyesült a külön Bajor—Württemberg vámszövetséggel, s az egyesült államok közé belépett a thüringi vám- és kereskedelmi szövetség és a szász királyság is. Ennek a szövetségnek, melyhez 1836-ig még számos ujabb állam is csatlakozott, s mely igy ez évben már 8110 négyszög mértföldre és 26 millió lélekre terjedt ki, a következő főelvek képezték alapját:

1. a vámokat egyenlő elvek és szabályok szerint szedik;

2. a vámokat, mint közös jövedelmeket *a lakósok számának aránya* szerint osztják meg;

3. a szövetséges államok között szabad közlekedés létesittetik;

4. a mennyiben szesz, sör és maláta, dohánylevelek és dohánygyártmányok, szőlőmust és bor után helyi adókat szednek, e *termékek más államokból való behozatalukkor kiegyenlitő vámokkal vámolhatók el;*

5. helyi adók visszafizetése valamely szövetséges államba való kivitelkor tilos;

6. az államok közös értékrendszert alapitanak;

7. közösen védekeznek a csempészettel szemben.

Ezen az alapon nem sokáig maradt a szövetség, mert 1842. január 1-jére uj szerződés kötése vált szükségessé, melyet 1841. május 8-án meg is kötöttek. Ez lényegében fentartotta az előbbinek elveit, de még több rendelkezéssel toldotta meg, melyekben

1. taxative felsoroltatnak azok az áruk, melyek helyi adókkal illethetők;

2. *a kiegyenlitő vámok helyett fixvámtételek létesittetnek,* s megengedtetik az adók visszatéritése más szövetséges államba való bevitelnél.

A szövetség, melyhez ujabb csatlakozások történtek, tizenkét évre köttetett, s már most 28·5 millió lakosra terjedt ki.

1849-ben Ausztria is be akart lépni a német vámszövetségbe, de Poroszország visszautasitotta, s mikor a Délnémet tartományok Ausztria pártját fogták, ezeknek is felmondta a vámszövetséget. Mindazonáltal 1853-ban ujabban megkötötték a szövetséget ugyanazok az államok, melyek azelőtt benne voltak s Ausztriával ez évben kedvezményes szerződést kötöttek. Utóbb azonban az Ausztriával vivott 1866-os háboruk után teljesen megváltoztak a viszonyok. 1867. julius 8-án a Délnémet és Északnémet szövetség uj vámszerződést kötött, melynek 1877-ig kellett érvényben maradnia. Az északnémet szövetségi alkotmány az egész vám- és kereskedelmi törvényhozást a birodalmi tanács alá helyezte, melyben Poroszország elnökölt és vétojoggal birt. A Délnémet államok a vámügyekre nézve alávetették magukat az intézménynek; a birodalmi tanácsban képviseltették magukat, s képviselőket küldtek a parlamentbe, mely külön *„vámparlamentet“* képezett. A német-franczia háboru alatt azután a vámszövetség államai német birodalommá épültek, és 1891. január 1-én életbe lépett a birodalmi alkotmány.

Az 1867. julius 8-iki szerződés többek között azt tartalmazza, hogy belső adókat csak szesz, sör, eczet, maláta, bor, must, gyümölcsbor, liszt és más őrlési termékek, sütemények és zsir után szabad szedni, s hogy *olyan áruk után, melyek belső adókkal vannak megterhelve, a már szövetséges államokba való bevitelnél beviteli vám nem szedhető.*

A birodalmi alkotmány sokkal czentrálisabban szervezte a vámügyet, s elrendeli, hogy a birodalom kizárólagos törvényhozóként szerepel az egész vámügyre vonatkozólag, valamint a szövetséges területen termelt só és dohány megadóztatására ott készitett szesz és sör, répaczukor és szörp stb. megadóztatására vonatkozólag. S még ez a törvény is tiszteletben tartja némely államok külön gazdasági sajátságát, s Bajorországnak, Württembergnek és Badennek fentartja azt a jogát, hogy a belföldi szesz és sör megadóztatása iránt tartományi törvényhozása rendelkezzék.

Amint látjuk tehát egészen a birodalmi alkotmány létesitéséig teljes szabadságában állott az egyes szövetséges államoknak bizonyos czikkekre tetszés szerinti belső fogyasztási adókat kivetni. A szövetségi törvény ugyan meghagyta, hogy az államok igyekezzenek a fogyasztási adók nemeire és mérvére nézve lehetőleg megegyezésre jutni, de ha ez nem sikerül, teljesen szabad kezük van az e téren való rendelkezésre. A kiegyenlités azután a határon, kiegyenlitő vámok által történik, s igy meg van mentve az államnak önálló intézkedési képessége is, meg az egyes államok gazdasági érdekei sem szenvednek hátrányokat.

Hogy ez a gazdasági rendszer nem volt hátrányos a német államok gazdasági fejlődésére nézve, azt leginkább bizonyitja az, hogy ezen szövetségi viszony mellett a német ipar és egyáltalán a német gazdasági élet óriási lendületet vett, és a német vagyonosodás beláthatlan mérveket öltött.

A német vámbelföldi kereskedésben is megvámolt áruk csak néhány termékre szoritkoztak; azokra, melyek egy-egy államnak különösebb érdekeit képviselték. Ezeknek az áruknak szállitása bizonyos közlekedési vonalakra volt utalva, nehogy az elvámolás költségei tulságos nagyra növekedjenek, vagy a csempészet módfeletti károkat okozzon egyes államoknak. Ez a közlekedést egyáltalán nem irritálta, s lehetségessé tette az államok önálló fogyasztási adó politikáját és gazdasági fejlődését a maguk által kijelölt irányban.

Mert minden egyes államnak más-más adópolitikát kell követnie, hogy a saját külön gazdasági karakterének és fejlődési irányának megfelelhessen. Ausztriának és Magyarországnak gazdasági belügyei sok tekintetben ellentétesek, s igy ellentétes kezelésre szorulnak. Ha ezeket egyöntetü törvényhozásnál közös mederbe akarják szoritani, akkor az egyik fél okvetlenül károsodni fog. Hogy ez a gyöngébb fél lesz, az bizonyos.

Mellőzve azt, hogy egyik fél a másiknak termelésén vagy fogyasztásán a közös kezelésnél fogva illegitim módon nyerészkedhetik, mint azt minálunk Ausztria teszi, maga a közös irány

törvényhozás kényszere egyik államnak mindenesetre, de esetleg mindkettőnek is közvetett gazdasági károkat okoz. A fogyasztási adók nem olyan elveken alapulnak, melyek bármily talajon azonosan alkalmazva ugyanolyan eredményeket szülnek. A fogyasztási adók rendszerének hozzá kell simulnia a gazdasági élet fejlődésének irányához, a nemzeti gazdálkodás karakteréhez. Elképzelhetnők egy egészséges egyenes adó rendszernek két ellentétes irányu gazdasági élettel biró államban egyenlően üdvös hatását, de a közvetett adókkal a nemzeti gazdálkodást irányitani, fejleszteni lehet és kell, különösen olyan államokban, melyek más államokkal szemben némi tekintetben kötve vannak. A közvetett adókkal lehet gazdasági belpolitikát üzni, s fontosságuk akkor is rendkivül nagy volna, ha nem képeznék az államnak hatalmas bevételi forrását.

Mi nálunk az egyenes adók összege mintegy 104 millióra rug évenkint, míg a fogyasztási adók és jövedékek összes jövedelme körülbelül 118 milliót tesz. De ez nem a megfelelő arány. A közvetett adók könnyen viselhetők, könnyebben, mint az egyenes adók s minden jól rendezett gazdaságú államban nagy sulyt fektetnek a fogyasztási adókra, fiskális és gazdaságpolitikai szempontból egyaránt. Ha a fogyasztási adók kezelésében minékünk szabad kezünk van, akkor az egyenesadó-prést államgazdaságunk költségeinek fedezésére nem kell a végletekig szoritanunk, mint ma, s miután a fogyasztási adók önálló kezelése folytán az a reánk nézve feltétlenül káros adózó viszony is megszünik, melynek folytán a magyar fogyasztó Ausztriának fizeti számos fogyasztási czikk után adóját, már ez maga olyan jövedelmet képvisel a magyar állampénztár javára, mely az egyenes adózás forrásainak kevésbbé intenziv kimeritését teszi lehetővé.

A mellett a közvetett adóknak reánk nézve előnyös, külön gazdasági természetünkhöz alkalmazkodó rendszere mellett számos termelési ág felvilágzását várhatnók. A czukor-ipar, a szesz és sörfőzés a fogyasztási adók áldozatai. A mezőgazdaság nemcsak ez iparágaknak pangása következtében, de például a só és

dohányjövedék közössége folytán is károsodik. Mert ha bármily kérdésnél elképzelhető a közösség és egyöntetüség üdvözitő volta két állam között, a monopóliumoknak e nemeinél az egyáltalán soha sem várható.

A fiskális vámvonal felállitása a monarkia két állama között okvetlenül szükséges, és nem szabad megelégednünk még a czukor és sör fogyasztási adójának a fogyasztási terület számára való biztositásának Ausztria részéről történő konczedálásával sem. Most nemcsak maga a fogyasztási adóknak igazi rendeltetési helyére való jutása szükséges mi reánk nézve, hanem a fogyasztási adótörvények egyöntetüsége sérelmes. Igen természetes, hogy az, hogy mi Ausztriának fizessünk czukorfogyasztásunk után közvetett adókat, magában véve politikai nonsens, melynek orvoslatát akkor kellett volna a kormánynak eszközölnie, mikor először rájött erre az abuzusra. De ez maga nem segit rajtunk. A közösség maga az, mely gazdasági belpolitikánkat megbénitja s mely állampénztárainkat lényeges károkkal illeti. Az a lucrum cessans, mely a szabad rendelkezés hijja folytán áll elő fogyasztási adópolitikánk körül, sokkal nagyobb mérvü, mint az a nehány millió, melyet mi Ausztriának illetéktelenül fizetünk egy meggondolatlanul kötött és rosszakaratulag meghosszabbitott szerződésből kifolyólag.

Hogyha gazdasági külpolitikánk egységessége megmarad a szövetség jövendő meghosszabbitása után is, akkor egy fogyasztási vámvonal felállitása mindenesetre szükséges és a fogyasztási adók önálló kezelését semmi esetre sem szabad ujolag kiadni kezünkből. A fogyasztási vám alá kerülő czikkek behozatalára, illetve kivitelére külön közlekedési vonalak állapitandók meg, hogy igy ne legyen nagyon költséges a közbenső fogyasztási vámvonal fentartása. Ez a forgalmat nem fogja zavarni, de nekünk biztositani fogja fogyasztási adóinknak saját állampénztárunkba való áramlását, a mit a szeszadónál az 1894. XV. t.-cz. által behozott, a fogyasztási terület részére való biztositás egyáltalán nem visz következetesen keresztül.

Ez a fiskális vámvonal egyáltalán nem választja szét a közös fogyasztási területet. Csak azt eszközli, hogy a két állam fogyasztási adó tarifái egymással viszonyba hozatnak. Ezek alatt a tarifák alatt sem szabad merőben különböző adótételeket értenünk. Mert a tarifaképzési szabadság csak jogot ad a különböző megállapitáshoz. Hogy azután melyik czikkeknél mily mérvben akar az egyik vagy másik állam e jogával élni, az a tárgyaló államokon áll. A szövetségi törvénybe bele kellene venni óhajképen azt, hogy a fogyasztási adók, a mennyire az államok gazdasági érdekei megengedik, egyöntetüen állapitandók meg. De a mennyiben ez az egyöntetüség elérhető nem volna, a fogyasztási adó alá eső áruczikkek behozatalánál ugyanaz a kiegyenlitő fogyasztási vám szedbető, mely az adó magasságának megfelel.

Igen természetesen elejét kell vennünk annak is, hogy a kiviteli bonifikáczióknál és a vámrestitucziónál ne maradjon fenn az a reánk nézve oly annyira hátrányos helyzet, melyben ma megmagyarázhatatlan türelemmel sinylünk. A kiviteli prämiumokat annak az államfélnek kell fizetni, melynek érdekében áll a kivitel, s a vámrestitucziót annak a félnek kell megtéritenie amely a fogyasztási adót felszedte, s egyáltalán nem érthető az a minden pénzügyi logikát nélkülöző eljárás, hogy azt, amit egyik fél adó fejében fedez, a közös vámjövedelmekből fizessék vissza. Ez az eljárás csak azért tartotta fenn magát minálunk, mert Ausztria látta a hasznát, nem mi.

A vám- és kereskedelmi szövetség megujitásánál nagy és kemény harczra kell elkészülve lennünk. Ausztria nagyon is érzi azt, hogy Magyarországnak nemcsak joga van azoktól a nyügöktől mentesiteni magát, melyek Ausztria jóvoltából illetéktelenül nyomják, hanem meg is van a politikai súlya ahhoz, hogy önérzetesen követelje a viszonyoknak méltányos megváltoztatását. Ausztria pedig hozzá van szokva ahhoz, hogy amint Magyarország jogaira hivatkozva mentesiteni akarja magát az osztrák hegemónia alól, minket hütlen lázadóknak tartson, akik meg-

feledkeztünk azokról a jótéteményekről, melyekkel minket elhalmozott, s arról a kulturáról, melyet ők ültettek át Magyarországba.

Bizonyosak lehetünk abban, hogy Ausztria mindent el fog követni, hogy Magyarország igényeinek jogusulatlanságát minden eszközökkel bizonyitgatni igyekezzék. Mi nékünk azonban nemzetünk jövője iránti kötelességünk az, hogy a tiszta jogalapra állva kezdjük meg a tárgyalásokat Ausztriával, s ne ugy bocsátkozzunk alkudozásba, mint egy gyarmatállam, mely, ha egy vonalnyit bővitett szuverénitása körén, már az is hatalmas, és nem várt nyereség, hanem, mint egy szuvéren állam, mely belátja, hogy Ausztriával való gazdasági szövetsége előnyös reá nézve, s igy önkéntes megállapodással szerződésre lép vele. Legüdvösebb volna teljesen elhagyni a folytonossági alapot; nem reviziót kérni, hanem ujra szerződni, előre kijelentvén, hogy a közös fogyasztási területekhez lehetőleg ragaszkodni kivánunk.

Kétségkivül nagy elővigyázattal kell belémennünk ezekbe a tárgyalásokba, s nagy lelkiismeretességgel kell meghallgatnunk a szakkörök véleményeit, s mindazokat az érveket, melyek a tárgyra vonatkoznak, bármilyen részről, bármily politikai párt köréből származzanak is azok. Hazafiui éber figyelemmel és meggondolással kell a szövetség ujból való megkötését keresztülvinnünk, mert a jövendő tiz esztendő nagy gazdasági változásokat hord méhében, s ha a kikémlelhetlen jövő fordulatait ugy sem számithatjuk ki, legalább abban kell megnyugvást keresnünk, hogy a fejlődés előrelátott momentumaival szemben megtaláljuk azt az utat, melyet jogunk gazdasági érvényesülésünk irányában kijelöl.

TARTALOMJEGYZÉK.

Ára 1 forint.

